

DEPOZITELE DE OBIECTE DE PRESTIGIU APARTINÂND CULTURII CUCUTENI. STUDIUL ARTEFACTELOR DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS

Obiectele aparținând industriei materiilor dure animale (IMDA) sau industriei osului, respectiv: artefacte de os, corn de cervidee, fildeș, dinți, cochilii etc. furnizează informații valoroase pentru înțelegerea evoluției istorice pe teritoriul României, de-a lungul mileniilor 30 – 3 î.d.Chr. (paleoliticul superior – sfârșitul eneoliticului).

Cuvinte-cheie: Cucuteni; depozit; dinți perforați; imitații în os; materii dure animale; neo-eneolitic; obiecte de prestigiu; paleotehnologie; podoabe; Spondylus.

Mots-clef: Cucuteni; dents percées; dépôt; imitations en os; matières dures animales; Néo-énéolithique; objets de prestige; paléotechnologie; parure; spondyle.

1. Introducere

Cercetările arheologice desfășurate, cu deosebire, în ultimele cinci decenii pe teritoriul României au adus contribuții majore la elucidarea problematicii ample și complexe legate de geneza și dezvoltarea diverselor culturi preistorice, amploarea populației și conținutul specific al proceselor adaptative, contactele și influențele exercitate de curentele culturale din ariile geografice adiacente sau mai depărtate de zona balcano-carpato-dunăreană etc. Importanța acestei problematici rămâne vitală pentru înțelegerea evoluției istorice în spațiul nostru de-a lungul mileniilor 30 – 3 î.d.Chr. (paleoliticul superior – sfârșitul eneoliticului).

În acest context se înscriu și eforturile cercetării orientat spre cunoașterea și definirea clară a conținutului culturii materiale, prin studiul aprofundat al *diferitelor categorii de vestigii*. Cum este firesc, datorită cantității apreciabile, sesizabilă în toate siturile cercetate, prin gama tipologică variată și rolul de indicator crono-cultural sensibil, materialele litice (pentru culturile paleolitice) și ceramica (pentru culturile neolitice) au ocupat și continuă să ocupe locul privilegiat în cadrul oricărui demers analitic privind epocile respective.

În același timp, alte categorii de materiale, rămase adesea, până recent (din punctul de vedere al studiului) pe plan secund sau chiar neglijate, se dovedesc a fi vectori purtători de informații unice relative la diversele aspecte ale vieții comunităților respective, conturând, completând sau întregind tabloul complex al culturii materiale, al achizițiilor și evoluției în plan tehnologic, al paleoeconomiei, al manifestărilor spirituale.

Între aceste categorii de materiale, un loc aparte ocupă acelea încadrate în ceea ce numim **industria materiilor dure animale**. Diversele categorii de obiecte aparținând industriei materiilor dure animale = IMDA sau industriei osului, cum a consacrat-o tradiția cercetării (respectiv: artefacte de os, corn de cervidee, fildeș, dinți, cochilii etc.) au ocupat un loc central în activitățile de subzistență curente sau manifestările simbolice ale diverselor populații preistorice. Studiul lor furnizează informații foarte valoroase – încă insuficient exploatate – legate de aspectele paleoeconomice și paleotehnologice specifice fiecărei culturi și epoci, reflex al adaptării optime într-un cadru ecologic dat.

În ultimul deceniu și jumătate se constată și în România manifestarea interesului crescând pentru studiul sistematic al IMDA preistorice (culturile epocilor paleolitică, mezolitică și neo-eneolitică, epoca bronzului), cu rezultate notabile¹.

2. Studiul artefactelor din materii dure animale din depozitele de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni

2.1. Aspecte metodologice

Înainte de etalarea criteriilor demersului sistematic trebuie precizat faptul că studiul actualizat al artefactelor din MDA aparținând culturii Cucuteni se află, încă, la începuturile sale. Majoritatea tentativelor anterioare s-a cantonat în sfera abordărilor descriționiste sau funcționiste „tradiționale”, fără orizont și, uneori, departe de realitățile probate de înseși artefactele „analizate”². Reperle metodologice propuse astfel au fost preluate și aplicate, de cele mai multe ori, mecanic, în mediul cercetării de la noi³. Astfel, în ultimele două decenii s-a încercat și asimilarea tendințelor internaționale (mai ales ale școlii franceze, sub îndrumarea dr. Henriette Camps-Fabrer)⁴, dar combinate cu o abordare din perspectivă arheozoologică, marcată de clasificările anatomiei animale descriptive; marcată astfel de o arborescență artificială, respectiva tipologie devine de neasimilat, nemetrizabilă și, practic, inaplicabilă autonom pe loturi mai mari sau mai mici de materiale similare, necesitând temeinice cunoștințe de profil biologic⁵. Singurul demers extensiv actualizat și cu aplicabilitate viabilă rămâne, deocamdată, acela elaborat în teza de doctorat a autorului principal al acestor rânduri; modelul propus este deja utilizat și citat ca ghid metodologic în cadrul mai multor studii recente⁶.

Obiectivele urmărite detaliat de noi în cuprinsul prezentului demers vizează:

- precizarea tipologiei artefactelor pe criteriile rutinate propuse de lucrările anterioare edite și inedite; promovarea prioritară a criteriilor morfologice de definire a tipurilor noi;
- descrierea completă a morfologiei artefactelor prin recursul la vocabularul etalonat;
- precizarea naturii materiei primei, a originii sale specifice (specia animală de proveniență) și anatomice (scheletice); în acest sens, cazul dinților perforați și în special al caninilor reziduali de cerb prezintă un interes aparte (fig. 3); aici trebuie precizat, în măsura posibilităților, dacă este vorba de dinți care provin de la același animal prin identificarea sexului și a elementelor de simetrie/bilateralitate anatomică; astfel de precizări au mare importanță în formularea ipotezelor legate de modalitatea acumulării depozitelor, a circulației artefactelor, funcționarea unor cutume legate de schimbul obiectelor de prestigiu etc.;
- precizarea exhaustivă a parametrilor morfometrici (dimensionali) ai artefactelor, etalarea tabelară, tratarea lor statistică și decelarea relevanței pentru identificarea unor grupuri semnificative din punct de vedere morfo-tipologic;

¹ Beldiman 1993; Beldiman 1999; Beldiman 2004a-b; Beldiman, Sztancs 2005a-b; Sztancs, Beldiman, 2005 – cu bibliografia.

² Bolomey, Marinescu-Bîlcu 1988; Marinescu-Bîlcu, Bolomey, 2000.

³ Mantu; Știrbu, Buzgar 1995. Pentru studii recente vezi Beldiman 1999; Beldiman 2004a-b; Beldiman, Sztancs 2005a-b; Sztancs, Beldiman 2005 – cu bibliografia.

⁴ Camps-Fabrer 1988-1998.

⁵ Bolomey, Marinescu-Bîlcu 1988.

⁶ Beldiman 1999.

- studiul tehnologic: precizarea (înainte de toate și în măsura posibilului, potrivit datelor avute la dispoziție), dacă este vorba de fabricarea locală a artefactelor sau de piese de „import”, procurate pe calea schimburilor de naturi diferite; potrivit specificului fiecărui tip, se are în vedere precizarea, prin analogie, a etapelor debitajului, fasonării, finisării, amenajării atributelor morfologice și funcționale. Cel mai expresiv, în plan paleotehnologic, se dovedește a fi dispozitivul de suspendare sau de fixare cu ajutorul fibrelor (perforația/perforațiile); este, mai ales, cazul dinților perforați și al imitațiilor lor de os, al pandantivelor și al plăcuțelor diverse de os și din cochilii de scoici. În acest sens, foarte importantă se dovedește a fi precizarea, prin recursul la examinarea cu ochiul liber, cu lupa și în microscopie de mică putere, a procedeelelor și etapelor de perforare: prepararea bilaterală a suprafețelor; aplicarea procedeelelor rotației unilaterale sau bilaterale: alternative, cu o amplitudine de circa 180°; complete, de 360°; multiple, cu ajutorul sfredelului (rotație rapidă) (fig. 4); de asemenea, importantă este constatarea legată de numărul perforațiilor unui artefact: una, două, trei, patru, n perforații, conform tipului analizat. În cazul dinților se remarcă existența majorității pieselor cu o singură perforație, dar și a unor piese având două perforații sau a pieselor reparate după fracturarea la nivelul perforației inițiale, accident survenit fie în timpul perforării, fie pe durata utilizării. Semnificativă se dovedește constatarea legată de aplicarea aceluiași procedeu la perforarea inițială și la cea secundară sau a procedeelelor diferite, ceea ce argumentează intervenții probabile la intervale de timp diferite (mai lungi sau mai scurte) operate de către persoane diferite; pe același plan, interesantă este stabilirea ponderii procedeelelor de perforare în cadrul aceluiași depozit de obiecte de podoabă pe același tip de obiecte și pe obiecte diferite tipologic, ceea ce deschide calea formulării unor concluzii viabile legate de modul de constituire a depozitelor respective și estimarea duratei acestui proces;

- în plan tehnologic (al fabricării) un capitol important este deschis de problema imitațiilor în os ale caninilor reziduali de cerb; se cunoaște bine faptul că dinții animalelor vâdate, și cu deosebire caninii reziduali de cerb (fig. 3), au fost imitați în diverse materiale (os, calcar etc.) încă din paleoliticul superior; acest fapt subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică majoră a acestor elemente de podoabă, dar și dificultatea procurării lor pe măsura necesităților impuse de tradiții, neceitatea sublinierii prestigiului social etc.; această problematică este reflectată, cantitativ, la scară, putem spune gigantescă, în raport cu toate etapele anterioare, de către componența depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni; este, între altele, una din contribuțiile majore pe care acest studiu sistematic o aduce la adâncirea cunoașterii unor aspecte simbolice ale comportamentului social în preistoria regiunilor noastre;

- precizarea urmelor de utilizare și semnificația lor pentru stabilirea rolului funcțional al artefactelor respective: piese de podoabă singulare sau elemente care intrau în compunerea unor ansambluri complexe: coliere combinând mai multe elemente de fixare pe fibră (mărgele din materiale diverse, dinți perforați și imitații, pandantive, plăcuțe etc.); cele mai importante urme de utilizare se acumulează, de obicei, la nivelul perforațiilor (fig. 5): fracturi parțiale/totale, tocirea și lustrul pereților și a marginilor, striuri etc.; decelarea lor este însă supusă incidenței unei multitudini de factori, impunând restricții, uneori drastice, în aplicarea protocolului de analiză stabilit și precizat în rândurile de mai sus, începând cu starea de conservare determinată de zacerea în sol și continuând cu măsurile aplicate, mai mult sau mai puțin inspirat, pentru consolidarea grabnică a artefactelor, uneori încă de la momentul dezvelirii în teren; cazul cel mai frecvent este acela al „pensulării” cu lac, procedeu care modifică

drastic aspectul suprafețelor și îngreuiază observațiile clare și indubitabile asupra urmelor de fabricare și utilizare.

Demersul nostru operează, din rațiuni metodologice de simplificare a abordării, o separare artificială a artefactelor pe criteriul originii materiilor prime, datorită specificității paleotehnologice a materiilor prime din care au fost realizate (*recte*, materii dure animale). Sub acest aspect, subliniem, însă, faptul că trebuie percepută permanent realitatea conform căreia, în mediul lor funcțional original, obiectele de același tip sau aparținând mai multor tipuri, realizate din materii diferite (de cele mai multe ori, prin aceleași procedee tehnice ...) se regăseau foarte probabil împreună, combinate în ansambluri de piese, precum colierele, compuse din mărele ceramice, litice, metalice, din cochilii de scoici, din semințe de *Lithospermum purpureo coeruleum*; dinți perforați și imitații etc.

Atunci când sunt recuperate din cuprinsul unor acumulări de prestigiu, precum depozitele care fac obiectul analizei noastre, este greu (sau chiar imposibil) de precizat modul în care aceste artefacte speciale se combinau și în ce tipuri exacte de piese compozite de podoabă se regăseau împreună; contextele funerare *in situ* ne pot furniza sugestii sau chiar observații și analogii valabile în acest sens și servesc drept repere pentru studiul comparativ al funcționalității.

2.2. Obiectivele studiului

Diversele tipuri de obiecte de podoabă și de port din MDA, databile în neoneolitic, constituie descoperiri care ilustrează existența unei game tipologice variate. Aici se includ, între altele: • **brățările** - din corn de cerb, os, valve de lamelibranhiate fosile; • **inelele** - de os; • **pandantivele** - de os, corn de cerb, cochilii de lamelibranhiate și gasteropode; • **mărelele** - de os, dinți diverși, valve de lamelibranhiate și gasteropode; • **dinții perforați** și imitațiile lor în os; • **acele** de păr sau pentru prinderea veșmintelor - de os; • **nasturii sau butonii** - de os sau din cochilii de scoici; • **plăcuțele** diverse – din os, cochilii de scoici ș.a.

Lucrarea de față se alătură celor deja publicate⁷, fixându-și drept obiectiv studierea completă în premieră a unor grupe tipologice de obiecte de podoabă prezente în contexte speciale: este vorba de depozitele de artefacte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni, descoperite în sec. al XIX-lea și al XX-lea pe teritoriul României și al Republicii Moldova.

Aceste artefacte din MDA au rămas neanalizate până acum în conformitate cu metodologia de astăzi a domeniului. Astfel, demersul nostru se dorește o contribuție la actualizarea abordării acestor categorii de vestigii în cercetarea preistorică românească.

2.3. Baza documentară. Structura depozitelor. Artefactele din MDA

În aria culturii Cucuteni se cunoaște până în prezent un număr de 7 depozite compuse dintr-un număr mai mare sau mai mic de obiecte pe care le putem numi de „prestigiu”.

Este vorba de un efectiv total relativ de 9651 obiecte, care aparțin unui număr de două mari categorii tipologice (fig. 1): • arme și • piese de podoabă diverse. Aceste piese au fost realizate din: • metal (cupru, aur); • **materii dure animale**: oase lungi de mamifere; cochiliile scoicii *Spondylus gaederopus* de origine mediteraneană;

⁷ Beldiman, Sztancs 2005a-b – cu bibliografia.

dinți (canini reziduali de cerb; molar uman); imitații în os ale caninilor reziduali de cerb.

Caracterul relativ al efectivului total rezultă din datele insuficiente sau incerte de care dispunem în legătură cu unele dintre aceste depozite. Situația are la bază cauze obiective și subiective (cazul depozitelor de la Ariușd, Cărbuna, Chetroșica, Horodnița).

Structura generală a acestor depozite este redată în tabelul nr. 1 și histogramele nr. 1-2. Se remarcă distribuția relativ echilibrată a depozitelor după numărul obiectelor care le compun. Astfel, remarcăm prezența: • efectivelor reduse de artefacte, ca în cazul depozitelor mici (convențional, sub 100 de piese: Hăbășești și Horodnița); • avem însă și depozite cu efective medii (între 100 și 500 piese, a se vedea depozitele de la Brad și Chetroșica), • dar și depozite mari, cu mii de piese (peste 500), cum sunt cele de la Cărbuna și Izvoare.

Fără îndoială, variabilitatea marcată a efectivelor artefactelor este conferită și de tipologia obiectelor care compun depozitele respective; depunerea unor coliere sau a altor obiecte compozite complexe de podoabă care reclamau prezența mărgelilor mărunte realizate din cupru sau din semințele minuscule ale speciei *Lithospermum purpureo coeruleum* (LPC), a caninilor de cerb, ca și a imitațiilor de os ale acestora sau a plăcuțelor din cochilii de scoici sunt de natură să augmenteze, considerabil, numărul general al pieselor din depozitul respectiv.

În ceea ce privește artefactele din MDA, situația se va prezenta în continuare în cuprinsul fiecărui depozit. Înainte de aceasta se impun însă câteva considerații generale.

Din efectivul total relativ de 9651 piese, cele din MDA însumează 754, ceea ce reprezintă un procent redus, de 7,81%.

Sub raportul distribuției pe categorii și tipuri, remarcăm următoarele (fig. 1, tabelul nr. 2): armele sunt foarte rare: un singur caz, marcat de prezența unui pumnal de os în depozitul de la Horodnița.

Categoria podoabelor domină în mod absolut și se remarcă prin marea diversitate a tipurilor, cu predominarea câtorva, ilustrată cu deosebire în depozitul de la Cărbuna. Este vorba, în primul rând, de caninii reziduali de cerb perforați, cu un efectiv de 250 exemplare, ceea ce subliniază în mod sugestiv importanța lor simbolică și de prestigiu în epocă.

Pe locul următor se plasează imitațiile caninilor de cerb, care numără 182 piese și au aceeași importanță ca și piesele originale, venind să sublinieze, o dată în plus și în mod sugestiv, rolul simbolic major și de prestigiu al acestor elemente anatomic în proveniență de la o specie animală aparte.

Mărgelile fabricate din cochilii de *Spondylus gaederopus* (moluscă de origine mediteraneană, larg utilizată în cursul neoliticului pe tot cuprinsul Lumii Vechi)⁸ sunt atestate prin 169 piese, ele având formă de șaibă (scurte sau „subțiri”), cilindrică, quasi-rectangulară, de butoi (lungi); intrau în compunerea colierelor sau a brățărilor, singure sau asociate cu alte elemente de anfilaj (dinți și imitații, mărgelile litice, metalice, semințe de LPC etc.).

Urmează plăcuțele rectangulare sau ușor curbate (considerăm că această formă este determinată anatomic și nu a rezultat ca morfologie creată prin intervenție tehnică), având un efectiv de 140 piese; ele intrau probabil în componența unor coliere sau centuri, ca elemente cusute pe suporturi textile sau de piele (centuri, pieptare, tunici, brăie, bonete, diademe etc.).

⁸ Willms 1985; Sэфériadès 1995.

Remarcăm, aşadar, frecvenţa mare a elementelor care intrau în componenţa podoabelor compozite, reunind zeci de artefacte care se fixau pe fibre (coliere, brăţări) sau erau cusute pe suporturi textile sau de piele.

Avem, astfel, de-a face, foarte probabil, cu un ansamblu de piese de prestigiu sau cu piesele componente ale unui echipament ceremonial.

Excepţia o constituie atestarea a două mărgelile de os; una este de formă tubulară/cilindrică, realizată din os de pasăre, conform menţiunii autorului celei mai recente publicaţii asupra depozitului de la Cărbuna⁹. A doua mărgelă a fost confecţionată probabil din fragment diafizar gros de os lung de mamifer (metapod de vită?) şi are o formă aparte, semnificativă însă pentru sugerarea modului în care se montau, probabil, dinţii de cerb şi imitaţiile lor pe fir, anume sub formă de perechi, adosaţi pe faţa relativ plană. Simbolul astfel rezultat este întâlnit relativ frecvent încă din paleoliticul superior şi, anticipând asupra concluziilor legate de semnificaţia unor elemente de podoabă, el se leagă de simbolistica sexuală, respectiv de cea în conexiune cu apariţia şi perpetuarea vieţii.

Atunci când luăm în considerare şi faptul că elementele respective (caninii reziduali) provin de la cerb, animal-simbol al reînnoirii perpetue a naturii, ne putem apropia de semnificaţia preistorică a acestor simboluri ca legate de prestigiul purtătorului, atragerea forţelor benefice legate de fecunditate, forţele vitale ale naturii, perpetuarea vieţii, rolul apotropaic etc.

Elementele rare sunt ilustrate prin pandantive (numai 3 piese) şi brăţări din *Spondylus* (4 exemplare; situaţia poate să îşi găsească explicaţia în faptul că avem de-a face cu artefacte de podoabă fixate în mod singular pe fir (pandantivele) sau purtate la încheieturile membrelor (brăţările); ele pot sugera, alături de piesele metalice grele în perechi (brăţări, topoare) că inventarul depozitelor era destinat unui singur personaj, probabil masculin.

Ca piesă excepţională avem un molar uman perforat la nivelul *apex*-ului (prezentând şi urmele unei tentative iniţiale de perforare, nefinalizate), din componenţa aceluiaşi depozit de la Cărbuna, poate un trofeu sau o relicvă strămoşască.

2.4. Tipologia artefactelor din MDA

Deja menţionate în rândurile de mai sus şi sintetizate în tabele, datele asupra categoriilor, grupelor tipologice, tipurilor şi subtipurilor artefactelor din MDA prezente în componenţa depozitelor supuse analizei noastre trebuie etalate în cadrul unei liste speciale explicite (fig. 1; tabelele nr. 2-3 şi histograma nr. 3).

Tipologia propusă are valabilitatea limitată parţial la loturile analizate; elaborarea ei a fost dependentă de datele avute la dispoziţie, nu întotdeauna foarte clare. Criteriile clasificării iau în considerare materia primă şi morfologia artefactelor. Unele grupe tipologice şi tipuri se regăsesc în lista tipologică elaborată pe baza studiului artefactelor databile din paleoliticul superior şi până în neoliticul timpuriu (cultura Vinča, faza A)¹⁰. Altele apar pentru prima dată în clasificările noastre şi, din acest motiv, nu au fost, încă, incluse în lista generală. S-au evitat, deocamdată, ierarhizările stricte, inutile şi chiar neproductive, atunci când trebuie să fie supuse rapid revizuirilor în funcţie de datele nou apărute.

⁹ Dergacev 1998.

¹⁰ Beldiman 1999.

Clasificarea propusă, chiar simplificatoare în această instanță, este indispensabilă decelării și fixării caracteristicilor artefactelor și, mai ales, manevrării statistice a acestora în vederea conturării concluziilor analizei.

Între tipurile și subtipurile noi în raport cu structura listei tipologice elaborate în 1999 evidențiem: • măregele duble; • plăcuțele perforate; • pandantivele de *Spondylus*; • butonul de *Spondylus*; • molarul uman perforat (tabelele nr. 2-3).

2.5. Repertoriu

Repertoriul include un număr de șapte depozite, rezultate din descoperiri făcute fortuit sau în cursul cercetărilor sistematice în situri aparținând complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie.

Este vorba de: • 4 depozite apărute pe teritoriul României: Ariușd, Brad, Hăbășești, Izvoare; • 3 depozite provenind de pe teritoriul Republicii Moldova: Cărbuna, Chetroșica, Horodnița.

Prezentarea lor se va face, în continuare, în ordine alfabetică, neținând seama de proveniența teritorială.

2.5.1. Ariușd, jud. Covasna

Descoperit la începutul sec. al XX-lea (1910), în cursul cercetărilor efectuate de Fr. László în situl eponim, acest depozit nu a făcut obiectul unui studiu special¹¹.

O parte a inventarului său este în prezent pierdută, ceea ce reduce drastic șansele realizării unei analize pertinente. Fr. László, publicând depozitul, arată că s-au descoperit elemente de podoabă (pandantive, măregele) realizate din materiale litice, cupru, materii dure animale: os, corn de cerb, dinți de cerb (canini, molari), fragmente de defense de mistreț.

Piese făcând parte din depozit sunt expuse actualmente în Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe; se poate observa prezența a numeroase pandantive realizate din fragmente (pereți) de defense de mistreț.

Depozitul a fost atribuit de Vl. Dumitrescu fazei Cucuteni A-B.

Datele sumare avute la dispoziție nu ne permit alte considerații¹².

2.5.2. Brad, jud. Bacău

În cuprinsul acestui depozit, recuperat prin cercetările sistematice derulate în anul 1982, se menționează și existența unor artefacte de podoabă din MDA, respectiv dinți perforați (canini reziduali de cerb) și imitațiile lor în os¹³ (tabelul nr. 4; histograma nr. 4; fig. 6-7).

Depozitul este datat de V. Ursachi în faza Cucuteni A₃-A₄.

¹¹ După elaborarea lucrării de față (septembrie 2004) a fost prezentată comunicarea colegului Sándor József Sztáncsu, publicată în volumul colocviului internațional dedicat împlinirii a 120 de ani de la începuturile cercetărilor în așezarea eponimă a culturii Cucuteni – Sztáncsu 2005. Astfel, datele respective, numeroase și valoroase, nu au putut fi utilizate. Ne propunem acest lucru cu ocazia unei noi abordări a subiectului.

¹² László 1911; Marinescu-Bîlcu, Cărciumaru 1992a-b; Monah 2003.

¹³ Ursachi 1991.

Precizăm că ele au fost studiate direct de noi cu prilejul unui scurt stagiu de documentare în Muzeul de Istorie din Roman (aprilie 1993)¹⁴. Au fost aplicate, astfel, pentru prima dată la noi, orientările metodologice actuale promovate de *Caietele de Fișe tipologice ale industriei preistorice a osului (Caietul IV. Obiecte de podoabă)*¹⁵, relative la studiul dinților perforați și al imitațiilor de os.

Dintr-un efectiv total de circa 480 de piese depuse într-un vas ceramic de tip *askos* Gumelnița A₂, cele de podoabă din MDA sunt în număr de 183 și aparțin tipurilor:

- dinți perforați – **canini reziduali de cerb** (118);
- **imitații de os ale caninilor reziduali de cerb** (65).

Proporția generală este net în favoarea pieselor de fixare pe fibră, de tipul caninilor de cerb, ceea ce sporește importanța depozitului de la Brad în ansamblul acumulărilor similare din aria culturii Cucuteni.

Unele dintre piese au fost descoperite în stare precară de conservare: fragmentate și având suprafețele corodate prin acțiunea acizilor humici. Din acest motiv s-a procedat la aplicarea unor măsuri de consolidare și restaurare, care au stopat procesul rapid de deteriorare prin deshidratare, dar au determinat modificări importante ale aspectului original al artefactelor, făcând dificil accesul la o analiză detaliată a suprafețelor; piesele au fost acoperite cu lac, ceea ce le-a conferit un luciu artificial.

Artefactele au fost depuse în vas într-o anumită ordine, sesizabilă la demontare: la bază, în centru, se afla marele disc convex de aur, cu partea convexă în jos; deasupra acestuia se găseau mărgelile de cupru, de marmură și caninii de cerb (și imitațiile de os), care formau, foarte probabil un singur colier, al cărui fir de asamblare nu s-a păstrat; prezența lui este sugerată însă de faptul că unele mărgelile de cupru au fost găsite sudate în calupuri de 2-3-4 exemplare aliniate; pe de altă parte, acesta este indiciul montării pe fir a unui număr de mărgelile de același tip, intercalate cu piese de alt tip; a se vedea, în acest sens, și cazul descoperirilor similare în mediul funerar eneolitic (necropole) din Ungaria¹⁶. Deasupra se afla toporul de cupru, plasat ușor lateral; pe topor se găseau cele două brățări de cupru. Între brățări și în interiorul acestora se aflau dinți de cerb și imitații, pe care s-a plasat al doilea disc de aur, având convexitatea în sus¹⁷.

Autorul descoperirii menționează existența în depozit a unui număr de 190 canini de cerb, de dimensiuni variabile, în funcție de vârsta și talia animalului respectiv; noi am adăuga un alt parametru, și anume sexul animalului care a „livrat” dinții¹⁸.

Studiul nostru a fost efectuat pe un număr de 183 exemplare disponibile, pe care l-am păstrat drept cifră a efectivului total de artefacte MDA din depozitul de la Brad. Numărul total estimat este însă de 220 piese (dinți și imitații).

Conform datelor oferite de V. Ursachi, cel mai mic exemplar are 17 mm, iar cel mai mare 30 mm.

Elementele de podoabă sunt prevăzute, în majoritate, cu o perforație pentru suspendare pe fir; unele exemplare au fost reperforate după fracturarea la nivelul

¹⁴ Stagiul de documentare a fost facilitat prin amabilitatea deosebită a domnului director, dr. Vasile Ursachi, căruia îi exprimăm și cu acest prilej mulțumirile noastre cele mai călduroase.

¹⁵ Barge-Mahieu, Bellier, Camps-Fabrer *et alii* 1991.

¹⁶ Choyke 2001.

¹⁷ Ursachi 1991, p. 342.

¹⁸ Ursachi 1991, p. 340-341.

perforației inițiale, produsă fie cu prilejul perforării inițiale înseși, fie în timpul utilizării.

Se menționează și posibilitatea ca unele piese să fie imitații realizate din os, dar nu se aduc alte precizări asupra acestui aspect important.

Toate piesele au culoarea verde rezultată în urma zacerii alături de obiectele de cupru (mărgele, brățări, topor).

V. Ursachi operează o clasificare a dinților și a imitațiilor după criteriul dimensional, decelând șase grupe: • 15-16 mm lungime/8-9 mm lățime; perforații cu diametrul de 2-5 mm (N = 12); • 17-19 mm lungime/10-13 mm lățime; perforații cu diametrul de 5-6 mm (N = 40); • 20-24 mm lungime/13-14 mm lățime; perforații cu diametrul de 6 mm (N = 36); • 25-27 mm lungime/14 mm lățime; perforații cu diametrul de 1-2 mm (N = 72); • dimensiuni variabile neprecizate în text; fracturare la nivelul perforației inițiale; reperforare (N = 11); • dimensiuni mijlocii neprecizate în text; se afirmă că unele piese ar putea fi imitații în os (N = 19).

În afara acestor piese se arată că au mai fost descoperite în vas fragmente provenind de la circa 20-30 piese. Astfel, se estimează că numărul inițial al caninilor și imitațiilor se ridică la circa 220 exemplare¹⁹.

Procedând la analiza întregului lot disponibil de piese din MDA (N total = 183) provenind din depozitul de la Brad (examinarea amănunțită a suprafețelor cu ochiul liber, lupa, microscopul optic, mărimi x 2,5 – 6,5) am putut izola patru grupe de piese; aceste piese au primit indicativul BRD 1 – 183 (formate din numerele de ordine și sigla sitului), putând fi astfel identificate și menționate fără dubii în toate etapele demersului analitic.

Grupele sunt următoarele: 1. piese originale întregi cu o perforație (canini reziduali de cerb), N = 25 (BRD 1 – 25, 121); 2. piese originale fragmentare cu o perforație, fracturate la nivelul părții proximale (apicale) și restaurate (canini reziduali de cerb), N = 25 + 62 (BRD 26 – 50, 122 – 183); 3. piese originale cu două perforații (canini reziduali de cerb), N = 6 (BRD 51 – 56, 122 – 183); 4. imitații de os ale pieselor originale (canini reziduali de cerb), N = 65 (BRD 57 – 120).

Astfel, avem un efectiv de 118 canini originali și 65 imitații în os.

Observații utilizabile s-au putut face pe un număr de 96 piese: BRD 1 – 25, 51 – 121.

Etalarea integrală a parametrilor morfometrici este o contribuție importantă a studiului nostru; ea va fi, însă, inclusă într-o variantă extensivă, în care să putem valorifica și datele, de ultimă oră, relative la piesele depozitului de la Ariușd²⁰.

Cu acest prilej ne propunem a insera câteva constatări asupra realizării dispozitivului de suspendare, respectiv a perforațiilor, ca și a existenței urmelor de utilizare, produse de uzura pe firul de atașare.

Se pornește de la tabelarea datelor pentru a contura concluzii asupra ponderii diferitelor procedee de perforare în raport cu efectivul pieselor anatomice și al imitațiilor (tabel nr. 4; histograma nr. 4).

Perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

¹⁹ Ursachi 1991, 340.

²⁰ Sztáncsuj 2005.

În cazul pieselor anatomice (canini originali) (artefactele BRD 1 – 25, 51 – 56, 121) constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare: • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 10 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 22 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia cilindrică a perforației, 2 piese. Trebuie precizat însă că uneori este dificil să decelăm de o manieră indubitabilă dacă este vorba de perforare bilaterală sau de perforare unilaterală și alezare bilaterală. Perforațiile cilindrice sunt rezultatul aceluiași procedeu al alezării. Prepararea suprafeței apicale (proximale) pe ambele fețe prin abraziune multidirecțională este un procedeu aplicat relativ frecvent, în scopul obținerii unei suprafețe plane care să faciliteze realizarea perforației.

O problemă specială ridică piesele „reparate”, având două perforații, dintre care una păstrată parțial (jumătatea inferioară a circumferinței); este vorba de piesele fracturate în timpul perforării sau al utilizării. Această situație se înregistrează, semnificativ, numai în cazul pieselor anatomice, nu și al imitațiilor de os, ceea ce subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică deosebită a acestor artefacte și grija obstinată de a recupera piesele deteriorate, impusă, fără îndoială, de valoarea lor.

Sub raportul reparării pieselor deteriorate, constatăm existența a două situații distincte, pe care le considerăm, cu grad înalt de probabilitate, sugestive în plan tehnologic și, mai ales, funcțional (tabelul nr. 4): • reperforarea prin aplicarea aceluiași procedeu (perforare unilaterală sau bilaterală); • reperforarea prin aplicarea unui procedeu diferit (perforare unilaterală/bilaterală).

Astfel, piesele BRD 53-54, 121 au fost perforate inițial bilateral, iar secundar unilateral; piesa BRD 55 are ambele perforații realizate unilateral, iar piesa BRD 56 ambele perforații realizate bilateral.

Se pot formula, în aceste condiții, scurte concluzii ipotetice legate de cronologia realizării perforațiilor: • imediat după fracturare – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul realizării perforației inițiale (perforații de același tip, piesele BRD 55-56); • la un interval de timp mai lung sau mai scurt de la realizarea perforației inițiale – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul utilizării (piesele BRD 53-54, 121).

Urmele de uzură se localizează pe trei sectoare distincte ale perforațiilor: • segmentul superior, ceea ce corespunde unei fixări axiale pe fir, o piesă; • segmentul superior/lateral, ceea ce corespunde unei fixări axiale/oblice pe fir, o piesă; • segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire, 5 piese.

În cazul imitațiilor de os, reținem, în primul rând, marea variabilitate morfologică, mergând de la forme foarte apropiate de cele anatomice (uneori punând în dificultate, în primă instanță, recunoașterea originalelor și a copiilor) și până la cele grosiere, geometrizate (aproape trapezoidale), cu fețe paralele.

Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor eboșe pentru piesele de acest gen.

«Schema operatorie» a fabricării acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție, din mediul culturii Cucuteni, elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare etc. Fabricarea locală a unor astfel de elemente de podoabă este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale « lanțului operator » se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, pornind de la înlăturarea epifizelor prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Metapodiile se pretează în mod optim aplicării acestor procedee. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, apropiate morfologic de originale, dar și cu piese care păstrează pe fețe aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului), fasonarea afectând numai marginile și extremitățile.

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat, prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Astfel au fost obținute găuri perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul imitațiilor de os ale caninilor reziduali de cerb (artefactele BRD 57 – 120) constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare (tabelul nr. 4; histograma nr. 4): • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 18 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 47 piese.

Nu se constată aplicarea perforării bilaterale, care a determinat morfologia cilindrică a perforațiilor.

Problema specială a piesele „reparate”, având două perforații, nu apare în cazul imitațiilor de os. Probabil că artefactele deteriorate sau pierdute erau înlocuite cu altele noi pe colierele sau ansamblurile diverse respective. Menționăm aici numai cazul piesei BRD 120, care prezintă, sub perforația actuală, o mică adâncitură de antamare a unei perforații; tentativa a fost abandonată, iar operația s-a reluat prin poziționarea vârfului sfredelului cu 3 mm mai sus, spre extremitatea proximală.

Urmele de uzură se localizează pe trei sectoare distincte ale perforațiilor: • segmentul superior/lateral, ceea ce corespunde unei fixări axiale/oblice pe fir, 7 piese ; • segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire, 13 piese.

2.5.3. Cărbuna, raionul Cainari, Republica Moldova

Depozitul a fost descoperit în mod fortuit în 1961, în cuprinsul unei așezări.

El este datat în faza Cucuteni A₁-A₂²¹.

Prima publicare a fost făcută de G. P. Sergheev²², iar a doua, sub formă monografică, de către V. Dergacev²³.

Ansamblul a fost depus într-un vas ceramic (acoperit cu un al doilea recipient).

Dintre cele 851 artefacte menționate în publicații și ilustrate parțial (unele fiind pierdute în intervalul de timp consecutiv primei publicări) se numără 436 artefacte din MDA (tabelul nr. 5; histograma nr. 5; fig. 8-9).

Structura inventarului din materiale organice este dominată de: • piesele realizate din cochilii ale scoicii *Spondylus gaederopus* (**mărgele, plăcuțe**,

²¹ Monah 2003, p. 130.

²² Sergheev 1963.

²³ Dergacev 1998.

pandantive, brățări, buton); • urmează dinții perforați (canini reziduali de cerb, molar uman) și imitațiilor în os ale caninilor reziduali de cerb; • la urmă se plasează piesele realizate din os (mărgele).

Datele pe care le inserăm în prezentul studiu au fost preluate din publicația monografică, menționată deja, a lui V. Dergacev²⁴, accesul la studiul direct nefiind, deocamdată, posibil. Astfel, protocolul de analiză complet, aplicat, spre exemplu, în cazul depozitului de la Brad se simplifică drastic, limitând concluziile finale. Rămâne în afara discuției o masă informațională majoră, esențială, având în vedere diversitatea tipologică deosebită a artefactelor care compun depozitul. De aici decurge, în cazul caninilor reziduali de cerb, și caracterul relativ, provizoriu, al decelării pieselor anatomice și a imitațiilor de os. Aceleași împrejurări interzic accesul la datele importante relative la tehnologia perforării artefactelor.

Preluând numerotarea pieselor propusă de V. Dergacev am elaborat un tabel care să sintetizeze datele disponibile asupra artefactelor din MDA. Ca parametri tabelari am inserat: indicativul, tipul, subtipul, numărul pieselor (tabelul nr. 5).

Se pare că perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul artefactelor realizate din cochilii de *Spondylus* remarcăm marea variabilitate morfo-tipologică. Este vorba, probabil, de piese procurate pe calea schimburilor de diverse naturi („comerciale” sau ceremoniale) din regiunile sudice (mediul cultural Gumelnița? sau regiunile sud-balcanice?).

Materia primă pentru piesele de os (mărgele, imitații ale caninilor reziduali de cerb) au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor piese de acest gen. V. Dergacev menționează, în cazul piesei CRB 449, utilizarea ca materie primă a osului de pasăre (tibia?), dar morfologia artefactului respectiv (cel puțin, după desenul avut la dispoziție) nu permite o astfel de concluzie.

«Schema operatorie» a fabricării majorității artefactelor din compunerea depozitului de la Cărbuna respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelelor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii pentru detalierea abordării paleotehnologice, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare. Nici nu este de așteptat acest lucru, în condițiile în care unele elemente de podoabă (din *Spondylus*) au origine alogenă, fiind produse, probabil, în centre specializate din mediul dunăreano-balcanic. Fabricarea locală a artefactelor de os este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, bazat pe tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neoneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese în majoritate fasonate integral; unele dintre par a păstra pe fețe aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice

²⁴ Dergacev 1998.

externă și internă ale osului sau cochiliei), fasonarea afectând numai marginile și extremitățile.

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului; astfel au fost obținute perforații perfect circulare. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

Procedeele de perforare sunt următoarele: • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației.

Problema specială a piesele „reparate”, având două perforații, nu apare în cazul artefactelor din depozitul de la Cărbuna. Este de relevat, însă, cazul piesei CRB 450, un *unicum* în structura tipologică a depozitelor de acest fel. După observațiile de pe desenul avut la dispoziție, avem de-a face cu un molar uman care prezintă sub perforația actuală o mică adâncitură de antamare anterioară a unei perforații; tentativa a fost abandonată, iar operația s-a reluat prin re poziționarea vârfului sfredelului, ca și în cazul piesei BRD 120, menționat mai sus.

Din motivele deja precizate, nu ne putem pronunța asupra parametrilor urmelor de uzură.

2.5.4. Chetroșica, Republica Moldova

Din datele sumare avute la dispoziție rezultă că este vorba de un depozit apărut în cadrul sitului, în interiorul unei construcții distruse.

Depozitul se datează „într-o etapă post-Cucuteni, în cursul căreia tradițiile Cucuteni erau încă foarte puternice”²⁵.

El este format dintr-un număr de 196 piese, depuse într-un vas ceramic și datat într-o etapă post-Cucuteni²⁶.

Artefactele din MDA sunt: • 90 piese, probabil imitații în os ale caninilor reziduali de cerb – histograma nr. 6; fig. 10²⁷.

2.5.5. Hăbășești, jud. Iași

Depozitul a fost descoperit în situl de pe „Holm”, în cursul săpăturilor din 1950, derulate sub conducerea prof. dr. Vladimir Dumitrescu. Locul plasării depozitului se afla la câțiva metri nord-vest de colțul vestic al Locuinței de suprafață nr. 21, între resturile unei construcții-anexă a acesteia.

Depozitul se datează în faza Cucuteni A₂²⁸.

Piese componente ale depozitului au fost probabil învelite în pânză sau piele sau depuse într-un sac din material perisabil.

Artefactele litice, metalice și din materii dure animale au fost aranjate într-o ordine specială, similară aceleia constatate în cazul depozitului de la Brad și descrise în rândurile de mai sus (fig. 11): • la bază se afla unul dintre discurile de cupru, partea sa convexă fiind poziționată în jos; • pe disc au fost suprapuse cele două brățări de cupru; • în spațiul interior al acestora au fost plasate elementele de anfilaj, asamblate

²⁵ Monah 2003, p. 131.

²⁶ Monah 2003, p. 129-131.

²⁷ Monah 2003, p. 133-135, 140, fig. 5.

²⁸ Dumitrescu 1963, p. 70-73; Monah 2003, p. 130.

în colier (pe fir): mărgelile litice, de cupru și caninii de cerb perforați; • deasupra s-a plasat al doilea disc de cupru, având partea convexă în sus.

De remarcat faptul că Vl. Dumitrescu menționează prezența a 22 „incisivi” de cerb în monografia sitului și în studiul din 1957 consacrat depozitului²⁹. Ulterior se face, în mod tacit, rectificarea, arătându-se că este vorba de canini de cerb³⁰.

În monografia sitului și în studiul din 1957 sunt redați 22 de canini de cerb (desen) – fig. 11³¹; în lucrarea din 1967 sunt ilustrate doar 17 piese (foto), fixate pe sfoară în tentativa de reconstituire a aspectului funcțional original (fig. 11)³².

Depozitul a intrat în anii '70 în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României. Aici am avut ocazia să studiez, în martie 1993, un număr de 18 piese, publicate de Vl. Dumitrescu drept canini de cerb perforați (fig. 12). Nu deținem date asupra restului de 4 piese, care, aparent, nu se regăsesc în respectiva colecție (nu au fost predați și au rămas în colecțiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București?). Am putut constata că, din cele 18 artefacte studiate, 16 sunt piese anatomice (HBS 1 – 16), respectiv canini reziduali de cerb, având o frumoasă patină verde, rezultată prin contactul cu piesele de cupru din componența depozitului. Cele mai multe exemplare sunt întregi și conservate în stare foarte bună. Unele piese se individualizează prin dimensiunile remarcabile (peste 25 mm). Toți acești parametri fac din caninii de cerb de la Hăbășești, fără dubiu, cele mai frumoase exemplare de acest gen actualmente cunoscute în cadrul complexului Ariușd-Cucuteni-Tripolie. Examinarea atentă a pieselor a condus la constatarea clară (care a scăpat abordărilor anterioare) după care două piese sunt imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (HBS 17 – 18).

Așadar, sub raportul artefactelor din MDA, componența depozitului discutat este următoarea: • 16 **canini reziduali de cerb** perforați (HBS 1 – 16); • 2 **imitații de os ale caninilor reziduali de cerb** (HBS 17 – 18).

Piesele au lungimi cuprinse între 16 și 27,7 mm.

Ele sunt prevăzute, în majoritate (15 exemplare), cu o singură perforație, plasată la nivelul *apex*-ului (părții proximale) (HBS 1 – 14, 18). O piesă are două perforații funcționale (HBS 17, imitație în os), iar alte trei au fost „reparate” (reperforate) după fracturarea perforației inițiale (HBS 11, 15-16).

Consecutive unei analize detaliate, expunem, în continuare, constatările asupra realizării dispozitivului de suspendare, respectiv a perforațiilor, ca și a existenței urmelor de utilizare, produse de uzura pe firul de atașare. Tabelarea datelor facilitează conturarea concluziilor asupra ponderii diferitelor procedee de perforare în raport cu efectivul pieselor anatomice și al imitațiilor (tabel nr. 6; histograma nr. 7). Perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul pieselor anatomice (canini originali) (artefactele HBS 1 – 16) constatăm următoarea distribuție a procedeelelor de perforare: • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 10 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 7 piese; • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia cilindrică a perforației, o piesă. Trebuie precizat însă că

²⁹ Dumitrescu 1954; Dumitrescu 1957.

³⁰ Dumitrescu 1967, p. 35.

³¹ Dumitrescu 1954; Dumitrescu 1957, p. 74, fig. 1/4.

³² Dumitrescu 1967, fig. 51.

uneori este dificil să decelăm de o manieră indubitabilă dacă este vorba de perforare bilaterală sau de perforare unilaterală și alezare bilaterală. Perforațiile cilindrice sunt rezultatul aceluiași procedeu al alezării.

Prepararea suprafeței apicale (proximale) pe ambele fețe prin abraziune multidirecțională este un procedeu aplicat aproape fără excepție (singurul caz de neaplicare a acestui procedeu de preparare a *apex*-ului este HBS 2), în scopul obținerii unei suprafețe plane care să faciliteze realizarea perforației.

O problemă specială ridică piesele având două perforații funcționale (HBS 17, imitație de os). La fel, este cazul pieselor „reparate”, având două perforații, dintre care una păstrată parțial (jumătatea inferioară a circumferinței); este vorba de piesele fracturate în timpul perforării sau al utilizării (HBS 11, 15-16). Această din urmă situație („repararea”), se înregistrează, semnificativ, numai în cazul pieselor anatomice, nu și al imitațiilor de os, ceea ce subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică deosebită a acestor artefacte. Trebuie menționată aici recurgerea la regularizarea prin abraziune transversală a aspectului extremității fracturate, situație nesemnaltată la piesele aparținând altor loturi.

Constatăm existența a două situații distincte, pe care le considerăm, cu grad înalt de probabilitate, sugestive în plan tehnologic și, mai ales, funcțional (tabelul nr. 6; histograma nr. 7): • reperforarea prin aplicarea aceluiași procedeu (perforare unilaterală sau bilaterală); • reperforarea prin aplicarea unui procedeu diferit (perforare unilaterală/bilaterală). Astfel, piesele HBS 11 și HBS 15 au fost perforate inițial unilateral, iar secundar unilateral; piesele HBS 16 și HBS 17 au ambele perforații realizate unilateral.

Se poate formula, în aceste condiții, concluzia ipotetică legată de cronologia realizării perforațiilor: • imediat după fracturare – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul realizării perforației inițiale (perforații de același tip, piesa HBS 16); • la un interval de timp mai lung sau mai scurt de la realizarea perforației inițiale – așadar, fracturarea a avut loc, probabil, în timpul utilizării (piesele HBS 11 și HBS 15).

Urmele de uzură se localizează lateral pe piesele: HBS 2, HBS 6, HBS 8 (segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire, 5 piese) (fig. 12).

În cazul imitațiilor de os (piesele HBS 17 – 18), reținem forma foarte apropiată de a celor anatomice a piesei HBS 18 și cea aproximativă, relativ grosieră, geometrizată, cu fețe paralele, a piesei HBS 17.

Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor piese de acest gen.

«Schema operatorie» a fabricării acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare.

Fabricarea locală a unor astfel de elemente de podoabă este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, pornind de la înlăturarea epifizelor prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Metapodiile se pretează în mod optim aplicării acestor procedee. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice

(probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, care nu mai păstrează aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului).

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Astfel au fost obținute perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul imitațiilor de os ale caninilor reziduali de cerb (artefactele HBS 17 – 18) constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare (tabelul nr. 6; histograma nr. 7): • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, o piesă (HBS 17); • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, o piesă (HBS 18).

Problema specială a piesele „reparate”, având două perforații, nu apare în cazul imitațiilor de os. Probabil că artefactele deteriorate sau pierdute erau înlocuite cu altele noi pe colierele sau ansamblurile diverse respective.

Urmele de uzură nu sunt sesizabile pe imitațiile de os.

2.5.6. Horodnița, Republica Moldova

Din datele sumare avute la dispoziție rezultă că este vorba de un depozit apărut în cuprinsul sitului, în interiorul unei construcții distruse.

Depozitul se datează în faza Cucuteni B₁³³.

El este format dintr-un număr de 13 piese, depuse într-un vas ceramic – histograma nr. 8; fig. 13³⁴.

Piese din MDA sunt în număr de 10: • un pumnal de os; • 9 mărgelile de *Spondylus* de tip lung (formă de „butoi”)³⁵.

2.5.7. Izvoare, jud. Neamț

Depozitul a fost descoperit în cuprinsul sitului, în cursul săpăturilor din 1988, derulate sub conducerea dr. Silvia Marinescu-Bîlcu. El se afla în inventarul Locuinței de suprafață nr. 9, distruse prin incendiere, în apropierea unei vetre.

Depozitul se datează în faza Cucuteni A₂³⁶.

Piese componente ale depozitului au fost plasate într-un vas ceramic, găsit spart *in situ*.

În inventarul depozitului se numără: artefacte organice vegetale (circa 8000 de semințe aparținând speciei *Lithospermum purpureo coeruleum*), ceramice (40 mărgelile), litice (pandantiv rombic fragmentar de gresie) și din materii dure animale (13 imitații în os ale caninilor de cerb perforați).

Nu se menționează aranjarea pieselor într-o ordine oarecare (fig. 14).

Depozitul a intrat în anii '70 în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României. Aici am avut ocazia să studiez, în martie 1993, un număr de 12 piese din materii dure animale, imitații în os ale caninilor de cerb perforați (fig. 14). A 13-a piesă a fost distrusă cu prilejul preparării lamelor subțiri pentru examinare

³³ Monah 2003, p. 131.

³⁴ Monah 2003, p. 129-131.

³⁵ Monah 2003, p. 133-135, 139, fig. 4.

³⁶ Marinescu-Bîlcu, Cârciumar 1992a, p. 355; Marinescu-Bîlcu, Cârciumar 1992b, p. 70.

microscopică; procedura a fost considerată absolut necesară pentru stabilirea clară a naturii materiei prime din care s-au fabricat aceste imitații. Am putut constata că toate cele 12 artefacte studiate sunt imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (IZV 1 – 12).

Starea de conservare a pieselor este acceptabilă; incendiul locuinței și încălzirea puternică a vasului în care s-au depozitat (deformat de foc!) le-a conferit o culoare cenușie închisă și a determinat depuneri (concrețiuni) discontinue pe suprafețele majorității artefactelor.

Aceste deteriorări nu afectează însă analiza suprafețelor, care s-a putut face în condiții bune.

Așadar, sub raportul artefactelor din MDA, componența depozitului discutat este următoarea: • 12 (inițial 13) **imitații de os ale caninilor reziduali de cerb** (IZV 1 – 12).

Piesele au lungimi cuprinse între 23,5 și 28 mm.

Ele sunt prevăzute exclusiv cu o singură perforație, plasată la nivelul părții proximale.

Consecutive unei analize detaliate, expunem, în continuare, constatările asupra realizării dispozitivului de suspendare, respectiv a perforațiilor, ca și a existenței urmelor de utilizare, produse de uzura pe firul de atașare. Ca și în cazurile anterioare, tabelarea datelor facilitează conturarea concluziilor asupra ponderii diferitelor procedee de perforare în raport cu efectivul pieselor anatomice și al imitațiilor (tabel nr. 7; histograma nr. 9).

Perforațiile au fost realizate, fără excepție (atât pe piesele anatomice, originale, cât și pe imitațiile de os) prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Este vorba de perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

În cazul imitațiilor de os, reținem forma foarte apropiată de a celor anatomice, a piesei IZV 1, 18 și cea aproximativă, relativ grosieră, geometrizată, cu fețe paralele, a restului pieselor.

Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice; metapodiile, tibia, radiusul, femurul, humerusul au pereți diafizari suficient de groși (5 – 20 mm) pentru a permite extragerea unor piese de acest gen.

«Schema operatorie» a fabricării acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare. Fabricarea locală a unor astfel de elemente de podoabă este, însă, de acceptat.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros, pornind de la înlăturarea epifizelor prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Metapodiile se pretează în mod optim aplicării acestor procedee. Baghetele, la rândul lor, prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeul larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, care nu mai păstrează aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului).

Perforațiile au fost realizate, așa cum s-a precizat prin aplicarea procedurii rotației rapide multiple, cu ajutorul sfredelului. Astfel au fost obținute perforații perfect circulare, având în interior serii de striuri elicoidale specifice. Ele se plasează central sau excentric dreapta/stânga la partea apicală/proximală a pieselor.

Constatăm următoarea distribuție a procedurilor de perforare (tabelul nr. 6; histograma nr. 9): • perforarea unilaterală, care a determinat morfologia tronconică a perforației, 2 piese (IZV 2, IZV 4); • perforarea bilaterală, care a determinat morfologia bitronconică a perforației, 10 (IZV 1, IZV 3, IZV 5 – 12).

Urmele de uzură laterală a perforațiilor sunt sesizabile în cazul a 8 piese și sugerează fixarea nerigidă a artefactelor probabil pe fir dublu, petrecut orizontal (tabelul nr. 9).

3. Concluzii

Propunându-și fixarea detaliată a cadrului metodologic, repertorierea detaliată, etalarea tipologiei și analiza exhaustivă a parametrilor morfologici, paleotehnologici și funcționali, studiul de față oferă prima abordare de acest fason a depozitelor aparținând culturii Cucuteni.

Pe această bază sunt furnizate date care au fost neglijate până acum sau subexploatare, ceea ce dovedește, o dată în plus, necesitatea și importanța unor astfel de studii, ca și potențialul informațional încă subexploatat al podoabelor din MDA.

Aplicarea sistematică a unui protocol de analiză unitar se dovedește singura cale viabilă de abordare a depozitelor.

Componenta în materii dure animale a inventarului lor (materii prime reprezentate: os; dinți animal și umani; scoici de origine mediteraneană) a fost pusă în adevărata lumină, subliniindu-se rolul major jucat de elemente precum caninii reziduali de cerb și cochiliile scoicii *Spondylus gaederopus*, încărcate de multiple semnificații simbolice pentru comunitățile preistorice, în general, și cele aparținând complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie, în special.

Analiza tuturor depozitelor cunoscute până la ora actuală a permis evidențierea unor tipuri rare, precum, între altele, molarul uman perforat din depozitul de la Cărbuna sau pumnalul de os din depozitul de la Horodnița.

În sistemul credințelor și al simbolisticii de epocă, un rol major par să-l dețină dinții perforați; este vorba preponderent de caninii reziduali de cerb, întâlniți cu frecvență foarte mare, nesemnalați anterior, asamblați în coliere sau brățări și combinați cu alte elemente de anfilaj (mărgele) sau cusuți pe suporturi diverse din material textil sau de piele.

Studiul tehnologic relevant se referă la realizarea dispozitivului de suspendare (perforația sau perforațiile) și a pus în lumină aplicarea exclusivă a perforării unilaterale sau bilaterale prin rotație rapidă cu ajutorul sfredelului. Prepararea prealabilă a suprafeței pe care se plasa perforația este o practică relativ frecventă. Semnificativ este cazul pieselor „reparate”, având două perforații, dintre care una păstrată parțial (jumătatea inferioară a circumferinței); este vorba de piesele fracturate în timpul perforării sau al utilizării. Această din urmă situație („repararea”), se înregistrează, numai în cazul pieselor anatomice, nu și al imitațiilor de os, ceea ce subliniază, o dată în plus, valoarea simbolică deosebită a acestor artefacte.

Pe planul interpretării acestor realități sunt de luat în considerare două situații distincte, cu grad înalt de probabilitate, sugestive în plan tehnologic și, mai ales, funcțional: • reperforarea prin aplicarea aceluiași procedeu (perforare unilaterală sau

bilaterală); • reperforarea prin aplicarea unui procedeu diferit (perforare unilaterală/bilaterală).

Imitațiilor de os ale caninilor reziduali de cerb perforați subliniază valoarea simbolică și de prestigiu deosebită a acestor artefacte. Reținem atât forma foarte apropiată de a celor anatomice a unora dintre piese, cât și cea aproximativă, relativ grosieră, geometrizată, cu fețe paralele, altora, care formează majoritatea efectivelor respective. Materia primă au furnizat-o fragmentele diafizare de oase lungi de mamifere, foarte probabil bovine domestice.

«Schema operatorie» a fabricării locale a acestor imitații respectă, în linii mari, pe aceea a fabricării mărgelilor de os. În acest sens, nu avem, deocamdată, la dispoziție elemente tehnice revelatorii, precum piese ilustrative aferente diverselor stadii de prelucrare.

Cele două mari etape ale «lanțului operator» se pot preciza prin analogie și pe baza observațiilor făcute pe obiectele studiate. Este vorba de un debitaj riguros prin tăiere transversală și continuând cu șanțuirea axială, care să permită obținerea unor baghete. Prin fragmentare precisă, realizată prin tăiere transversală, baghetele furnizează eboșele acestor imitații, având forme geometrice (probabil rectangulare). Etapa fasonării implică recurgerea la procedeu larg utilizat în neo-eneolitic, și anume abraziunea în mediu umed pe substrat dur fix (lespede de gresie). Este de precizat că avem de-a face cu piese fasonate integral, care nu mai păstrează aspectul anatomic al materiei prime organice (fețele anatomice externă și internă ale osului), dar și cu piese fasonate parțial, pe margini și la extremități.

Atunci când sunt sesizabile, urmele de uzură se localizează pe trei sectoare distincte ale perforațiilor: • segmentul superior/lateral, ceea ce corespunde unei fixări axiale/oblice pe fir; • segmentele laterale, ceea ce corespunde unei fixări laterale, probabil cu două fire.

În perspectivă, rezultatele acestor analize trebuie supuse unui demers comparativ cu loturile de piese de podoabă aparținând altor culturi eneolitice și descoperite în situri, dar mai ales în necropole, pentru valorificarea aportului acestor date în plan paleotehnologic, dar mai ales tipologic (al asamblării) și funcțional-simbolic.

Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni. L'étude des artefacts en matières dures animales.

Résumé

L'intérêt récemment manifesté pour l'étude poussée des dépôts d'objets de prestige signalés dans l'aire du complexe culturel Ariuşd-Cucuteni-Tripolie stimule et privilégie en première la démarche détaillée exhaustive des artefacts en matières dures animales présentes dans la structure de ce type spectaculaire de découvertes préhistoriques. Il s'agit généralement de composantes majeurs de ces accumulations comme les objets de parure (dizaines de perles et de dents percées – canines résiduelles de cerf – et leur imitations en os, des bracelets etc.) et rarement d'armes (poignard en os). Tous ces objets sont particulièrement chargés de significations symboliques, sociales mais pas moins de nature paléotechnologique – en sens large – qui attendent encore à être explorées intégralement et mises en valeur. L'ouvrage propose en première pour la recherche préhistorique en Roumanie une analyse étroite (contexte de la découverte, morphologie, morphométrie, aménagements, fabrication des imitations, traces et mode d'utilisation etc.) de l'inventaire en matières dures animales des 7 dépôts découvertes sur le territoire de la Roumanie (Ariuşd, Brad, Hăbăşeşti, Izvoare) et de la République de Moldavie (Cărbuna, Chetroşica, Horodniţa) pendant le XIXème et le XXème siècles. La trame méthodologique prend en considération les approches internationales récentes (voir la bibliographie). Il s'agit d'un effectif total de 9651 pièces appartenant aux deux catégories typologiques: armes (un poignard en os) et pièces de parure divers (croches – 250; imitations en os des croches – 182; perles en spondyle – 169; petites plaques en spondyle – 140; perles en os – 2; pendeloques en spondyle – 3; bracelets en spondyle – 4). Ces artefacts ont été confectionnées en métal (cuivre, or) et en matières dures animales (os longs de mammifères, spondyles, dents – croches, molaire humain, imitations en os des croches). On a affaire avec des éléments des objets composites de prestige (colliers, bracelets) ou éléments cousus sur supports textiles ou en cuir (équipement cérémoniel?). Selon les effectifs de artefacts on a: petites dépôts (conventionnellement, moins de 100 pièces – dépôts de Hăbăşeşti et Horodniţa); dépôts ayant des effectifs moyens (100 – 500 pièces – dépôts de Brad et Chetroşica); grand dépôts (plus de 500 pièces – dépôts de Cărbuna et Izvoare). Les artefacts en matières dures animales (754 pièces) constituent un pourcentage réduit dans la structure des dépôts (7,81%). La plupart des artefacts se trouvent en bon état de conservation, ce qui permet de déceler sans problème les stigmates d'aménagement et les traces d'utilisation. En ce qui concerne les dents (canines résiduelles de cerf – croches) les lots sont hétérogènes comme provenance par sexes et par bilatéralité. On a constaté que les pièces anatomiques ont une morphologie très variable; il n'y a pas des cas de provenance du même individu ce qui est l'indice supplémentaire d'une accumulation en temps (probablement à travers plusieurs générations) ou plus probablement comme résultat des échanges. À cette occasion il faut souligner une fois de plus que les pièces de Hăbăşeşti sont uns de plus beaux objets de cette sorte connus jusqu'à maintenant sur le territoire de la Roumanie. Suite à un examen exhaustif, à l'œil nu, à la loupe et à la binoculaire on a pu déceler d'une manière définitive les pièces anatomiques et les imitations en os des dépôts examinés (Brad, Hăbăşeşti, Izvoare). Quelques canines sont remarquables par leurs dimensions qui dépassent parfois 25 mm. En ce qui concerne les imitations en os des canines on retient la forme approximative, grossière, géométrisée ayant des faces parallèles des pièces, munie

d'une perforation simple ou rarement double. Autres imitations montrent l'intention de reproduire de plus proche d'originel présente dans l'ensemble de dents percées. La matière première choisie est constituée par les fragments diaphysaires d'os longs de grands herbivores, probablement les bovinés; les métapodes, tibia, radius, fémur et humérus ont une épaisseur de la diaphyse (5-20 mm) qui se prête à l'extraction de fragments de cette sorte. Si sur le débitage on ne dispose pas d'indices préservés (soit aléatoire diffus – percussion directe lancée; soit contrôlé – rainurage, sciage à la ficelle, sciage transversal etc.), le façonnage a été réalisé par abrasion intense et intégrale probablement sur meule dormante, sans préservation d'aucune trace du support anatomique. La longueur des artefacts est comprise entre 16 et 27,7 mm. La grande majorité des pièces est prévue par un seul dispositif d'attache (perforation placée au niveau du *apex* ou la partie proximale). Ne manquent les pièces à deux perforations fonctionnelles, tandis que les autres ont les dispositifs de suspension réaménagés suite à la fracturation produite au niveau de la perforation initiale. Sur l'aspect de la paléotechnologie les plus expressives sont donc les dispositifs de suspension constitués par perforations unilatérales ou bilatérales circulaires réalisées après une préparation superficielle des surfaces par abrasion. Les perforations ont une section de morphologie biconique ou cylindrique. La solution technique de réalisation choisie a été la rotation continue rapide (très probablement à l'aide du foret à main ou du foret à archer). A l'intérieur des trous on observe souvent des stries hélicoïdales spécifiques. Les perforations se place dans l'axe des pièces ou excentrique (à gauche ou à droite). Le diamètre des perforations varie entre 3 et 6 mm (externe) et 2,5 et 5 mm (interne; la distance extrémité proximale – perforation est comprise entre 2,5 et 9 mm (tableau no. 3). Toute à la fois il faut préciser que parfois c'est difficile à déceler d'une manière claire si on a affaire avec une perforation bilatérale ou avec une perforation unilatérale et l'alésage bilatéral. Les traces d'usure sont représentées par: le lustre et l'émoussement de la couronne sur les deux faces ainsi que la présence sur les mêmes surfaces des stries rares de distribution aléatoire; plages d'usure localisées sur les secteurs latérales des perforations; l'émoussement superficiel des bords des perforations. Au niveau des surfaces autour des perforations on n'a pas constaté des traces susceptibles à être associées avec un éventuel contact fonctionnel avec des perles métalliques ou lithiques. Sur cette base on peut envisager l'hypothèse de la fixation rigide de ces éléments d'enfilage avec ou sans combinaison d'autres objets perforés sur le même lien (perles). En même temps on ne peut pas exclure l'hypothèse de la solution de fixation par lien horizontal des dents et leurs imitations en collier ou sur support textile/en cuir comme éléments cousus. La démarche dont les premiers résultats ont été brièvement exposés à cette occasion constitue un nécessaire repère pour l'étude comparative des éléments de parure en matières dures animales des dépôts attribués au complexe culturel Ariuşd-Cucuteni- Tripolie ou brièvement la culture Cucuteni.

Bibliografie

- Barge-Mathieu, Bellier 1991 - Barge-Mathieu H., Bellier Cl., Camps-Fabrer H. *et alii*, *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique* (sub red. H. Camps-Fabrer). *Cahier IV. Objets de parure*, Aix-en-Provence, 1991.
- Beldiman 1993 – Beldiman C., « Les dents percées dans le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie. Approche technologique », în H. Camps-Fabrer, Cl. Bellier, P. Cattelain, M. Otte, R. Orban (éds.), *Industries sur matières dures animales. Evolution technologique et culturelle durant les temps préhistoriques*. Colloque international (Pré-Actes), Treignes/Oignies-en-Thiérache, 1993, p. 46.
- Beldiman 1999 – Beldiman C., *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat, Institutul de Arheologie «Vasile Pârvan», București, 1999.
- Beldiman 2004 a – Beldiman C., Parures préhistoriques de Roumanie: dents percées paléolithiques et épipaléolithiques, *MemAntiq* 23, 2004, p. 69-102.
- Beldiman 2004 b – Beldiman C., Industria preistorică a materiilor dure animale din Peștera Cauce, în S. A. Luca, Cr. Roman, Dr. Diaconescu, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce (I) (sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara)*, Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu, Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European, Bibliotheca Septemcastrensis IV, Sibiu, p. 75-79.
- Beldiman, Sztáncs 2005 a – Beldiman C., Sztáncs D.-M., « Industria preistorică a materiilor dure animale din Peștera Cauce », în S. A. Luca, Cr. Roman, Dr. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce (II) (sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara)*, Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu, Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European, Bibliotheca Septemcastrensis V, Sibiu, 2005, p. 155-254.
- Beldiman, Sztáncs 2005 b – Beldiman C., Sztáncs D.-M., « Les objets de parure en matières dures animales de la culture Cucuteni: le dépôt de Hăbășești, dép. de Iași », în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (éds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan*, Centre International de Recherches de la Culture Cucuteni, Piatra Neamț, Institut d'Archéologie Iași, Piatra Neamț, 2005, p. 107-115.
- Bolomey Marinescu-Bîlcu 1988 – Bolomey Al., Marinescu-Bîlcu S., « Industria osului în așezarea cucuteniană de la Drăgușeni-Ostrov », *SCIVA* 39, 1988, 4, p. 331-353.
- Camps-Fabrer 1988-1998 – Camps-Fabrer H. (éd.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahiers I-VIII*, Aix - en Provence, Treignes, 1988-1998.
- Choyke 2001 – Choyke A. M., « Late Neolithic red deer canines beads and their imitations », în A. M. Choyke, L. Bartosiewicz (eds.), *Crafting Bone: Skeletal technologies through Time and Space. Proceedings of the 2nd Meeting of the ICAZ Worked Bone Research*

- Group Budapest, 31 august – 5 septembrie 1999*, BAR-IS 937, Oxford, 2001, p. 251-266.
- Dergacev 1998 – Dergacev V., *Karbunskij klad*, Chișinău, 1998.
- Dumitrescu et alii 1954 – Dumitrescu Vl. et alii, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954.
- Dumitrescu 1957 – Dumitrescu Vl., « Le dépôt d'objets de parure de Hăbășești et le problème des rapports entre les tribus de la civilisation de Cucuteni et les tribus des steppes pontiques », *Dacia*, N.S., 1, 1957, p. 73-85.
- Dumitrescu 1963 – Dumitrescu Vl., « Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie (I) », *SCIV* 14, 1963, 1, p. 51-74.
- Dumitrescu 1967 – Dumitrescu Vl., *Hăbășești. Satul neolitic de pe Holm*, București, 1967.
- László 1911 – László FR., « Haromszek varmegyei praemykenaei jellegu telepek », *Dolgozatok* 1911, p. 12-85.
- Mantu, Știrbu, Buzgar 1995 – Mantu C.-M., Știrbu M., Buzgar N., « Considerații privind obiectele de piatră, os și corn de cerb din așezarea cucuteniană de la Scânteia (1985-1990) », *ArhMold* 18, 1995, p. 115-132.
- Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000 – Marinescu-Bîlcu S., Bolomey Al., *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, București-Tübingen, 2000.
- Marinescu-Bîlcu, Cârциumaru 1992 a – Marinescu-Bîlcu S., Cârциumaru M., « Coliere de *Lithospermum purpureo-coeruleum* și „perle” de cerb în eneoliticul din România în contextul centrului și sud-estului Europei », *SCIVA* 43, 1992, 4, p. 355-370.
- Marinescu-Bîlcu, Cârциumaru 1992 b – Marinescu-Bîlcu S., Cârциumaru M., « Colliers de *Lithospermum purpureo-coeruleum* et de „perles” de cerf » dans *l'Énéolithique de Roumanie dans le contexte Central - et Sud-Est européen*, *PréhEur* 2, 1992, p. 70-88.
- Monah 2003 – Monah D., « Quelques réflexions sur les trésors de la culture Cucuteni », *SAA* 9, 2003, p. 129-140.
- Séfériadès 1995 – Séfériadès M., « La route néolithique des spondyles de la Méditerranée à la Manche », în M. Otte (éd.), *Nature et Culture. Actes du Coloque International de Liège 13-17 décembre 1993*, ERAUL 68-69, Liège, 1995, p. 289-356.
- Sergheev 1963 – Sergheev G. P., « Rannetripol'skij klad u s. Karbuna », *SA* 1, 1963, p. 135-151.
- Sztáncs, Beldiman 2005 – Sztáncs D.-M., Beldiman C., « L'industrie des matières dures animales dans le site appartenant à la culture Cucuteni de Mărgineni, dép. de Bacău, Roumanie », în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (éds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan*, Centre International de Recherches de la Culture Cucuteni, Piatra Neamț, Institut d'Archéologie Iași, Piatra Neamț, 2005, p. 285-292.
- Sztáncsuj S. J., 2005 – Sztáncsuj S. J., « The Early Copper Age Hoard from Ariușd (Erősd) », în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (éds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan*, Centre International de Recherches de la Culture Cucuteni, Piatra Neamț, Institut d'Archéologie Iași, Piatra Neamț, 2005, p. 85-106.

- Ursachi 1991 – Ursachi V., « Le dépôt d'objets de parure énéolithique de Brad, comm. Negri, dép. de Bacău », în V. Chirica, D. Monah (sub red.), *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, BAI IV, Iași, p. 335-386.
- Ursachi 1992 – Ursachi V., « Depozitul de obiecte de podoabă eneolitice de la Brad, com. Negri, jud. Bacău », *Carpica* 1992, 23, p. 51-104.
- Willims 1985 – Willims C., „Neolithischer *Spondylusschmuck*“, *Hundert Jahre Forschung* 63, 1985, p. 331-343.

Lista figurilor

Fig. 1. Tipologia artefactelor din MDA din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Fig. 2. Morfometria artefactelor din MDA (canini reziduali de cerb și imitații de os) din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Fig. 3. Localizarea anatomică a caninilor reziduali de cerb (originea specifică și scheletică).

Fig. 4. Procedee și instrumente de perforare prin rotație continuă (rapidă) cu ajutorul sfredelului (după Beldiman, 1999).

Fig. 5. Localizarea urmelor de uzură pe piesele de podoabă cu dispozitiv de suspendare (perforații).

Fig. 6. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: vedere generală; canini reziduali de cerb și imitații de os.

Fig. 7. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: canini reziduali de cerb și imitații de os.

Fig. 8. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: canini reziduali de cerb și imitații de os; mărgelile de os; mărgelile de *Spondylus* (după Dergacev, 1998).

Fig. 9. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: plăcuțe, buton, pandantive și brățări de *Spondylus* (după Dergacev, 1998).

Fig. 10. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Chetroșica: imitații de os ale caninilor reziduali de cerb (?) (după Monah, 2003).

Fig. 11. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: vedere generală – reconstituire a modului de depunere; canini reziduali de cerb și imitații de os (după Dumitrescu, 1957, 1967).

Fig. 12. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: canini reziduali de cerb și imitații de os.

Fig. 13. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Horodnița: pumnal de os și mărgelile de *Spondylus* (după Monah, 2003).

Fig. 14. Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: reconstituirea colierului de imitații în os ale caninilor reziduali de cerb și semințe de LPC; imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (vedere generală după Marinescu-Bîlcu, Cârțumaru, 1992b).

Lista tabelelor

Tabelul nr. 1. Structura generală a depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tabelul nr. 2. Tipologia artefactelor din MDA în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tabelul nr. 3. Distribuția artefactelor din MDA (tipuri și subtipuri) în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tabelul nr. 4. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Brad: parametrii perforației și urme de uzură.

Tabelul nr. 5. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: grupe tipologice, tipuri și subtipuri.

Tabelul nr. 6. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: parametrii perforației și urme de uzură.

Tabelul nr. 7. Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: parametrii perforației și urme de uzură.

Lista histogramelor

Histograma nr. 1. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: efective generale.

Histograma nr. 2. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: distribuția pieselor din MDA în raport cu efectivele generale.

Histograma nr. 3. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: reprezentarea generală a tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 4. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Brad – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 5. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Cărbuna – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 6. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Chetroșica – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 7. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Hăbășești – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 8. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Horodnița – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 9. Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Izvoare – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Explication des figures

Fig. 1. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: la typologie des artefacts en matières dures animales.

Fig. 2. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: la morphométrie des artefacts en matières dures animales (canines résiduelles de cerf et leur imitations en os).

Fig. 3. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: origine spécifique et anatomique des canines résiduelles.

Fig. 4. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: procédées et instruments pour la perforation par rotation (d'après Beldiman, 1999).

Fig. 5. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: schéma de localisation des trace d'usure sur les objets de parure munies d'un dispositif de fixation (perforation).

Fig. 6. Le dépôt de Brad: vue générale; canines résiduelles de cerf et leur imitations en os.

Fig. 7. Le dépôt de Brad: canines résiduelles de cerf et leur imitations en os.

Fig. 8. Le dépôt de Cărbuna: canines résiduelles de cerf et leur imitations en os; perles en os; perles en spondyle (d'après Dergacev, 1998).

Fig. 9. Le dépôt de Cărbuna: plaques, bouton, pendeloques, bracelets en spondyle (d'après Dergacev, 1998).

Fig. 10. Le dépôt de Chetroșica: imitations en os des canines résiduelles de cerf (?) (d'après Monah, 2003).

Fig. 11. Le dépôt de Hăbășești: vue générale – reconstitution de la façon de déposition initiale; canines résiduelles de cerf et leur imitations en os (d'après Dumitrescu, 1957, 1967).

Fig. 12. Le dépôt de Hăbășești: canines résiduelles de cerf et leur imitations en os

Fig. 13. Le dépôt de Horodnița: poignard en os et perles en spondyle (d'après Monah, 2003).

Fig. 14. Le dépôt d'Izvoare: imitations en os des canines résiduelles de cerf – reconstitution hypothétique du collier par la combinaison avec des perles en semences de

Lithospermum purpureo coeruleum; imitations en os des canines résiduelles de cerf (vue générale d'après Marinescu-Bîlcu, Cârciuamaru, 1992b).

Liste des tableaux

Tableau no. 1. Structure générale des dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni.

Tableau no. 2. Typologie des artefacts en matières dures animales dans la structure des dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni.

Tableau no. 3. Distribution des artefacts en matières dures animales (types, sous-types) dans la structure des dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni.

Tableau no. 4. Structure du dépôt d'objets de prestige de Brad: paramètres de la perforations et traces d'usure.

Tableau no. 5. Structure du dépôt d'objets de prestige de Cărbuna: typologie.

Tableau no. 6. Structure du dépôt d'objets de prestige de Hăbășești: paramètres de la perforations et traces d'usure.

Tableau no. 7. Structure du dépôt d'objets de prestige d'Izvoare: paramètres de la perforations et traces d'usure.

Liste des graphiques

Graphique no. 1. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: les effectifs.

Graphique no. 2. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: distribution des pièces en matières dures animales par rapport aux effectifs générales.

Graphique no. 3. Les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 4. Le dépôt de Brad: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 5. Le dépôt de Cărbuna: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 6. Le dépôt de Chetroșica: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 7. Le dépôt de Hăbășești: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 8. Le dépôt de Horodnița: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Graphique no. 9. Le dépôt d'Izvoare: distribution des types des pièces en matières dures animales.

Tabel nr. 1 Structura generală a depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Sit și sigla	Tipuri piese																					Total		
	A			B																				
	1		2	3		4		5						6			7	8			9		10	11
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	r	s	t	u	v		x	y
Ariuşd ARS																					?	?		?
Brad BRD		1		2		3	2	2		15	300						2				118	65		±480
Cărbuna CRB	2	2			4			7			390	2	160		35	5		1	13	144	112	12	1	±851
Chetroșica CTS																					?	90		196
Hăbășești HBS				2		2		9			22										20	2		±57
Horodnița HRD		2	1	1									9											13
Izvoare IZV									40	8000				1									13	±8054
7	2	5	1	5	4	5	2	18	40	8015	712	2	175	1	35	5	2	1	13	144	250	182	1	±9651

A = Arme **B** = Podoabe

1 = Topoare **a** Litice **b** Cupru

2 = Pumnale **c** Os

3 = Brățări **d** Cupru **e** *Spondylus gaederopus*

4 = Aplice **f** Cupru **g** Aur

5 = Mărgele **h** Litice **i** Ceramice **j** *Lithospermum purpureo coeruleum* **k** Cupru **l** Os **m** *Spondylus gaederopus*

6 = Pandantive **n** Litice **o** Cupru **p** *Spondylus gaederopus*

7 = Inele **r** Cupru

8 = Plăcuțe **s** Litice **t** Cupru **u** *Spondylus gaederopus*

9 = Canini de cerb perforați **v** Piesă anatomică

10 = Imitații de canini de cerb perforați **x** Os

11 = Molar uman perforat **y** Piesă anatomică

Tabel nr. 2 Tipologia artefactelor din MDA în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Categoria	Grupa	Tipul	Subtipul	Varianta
Arme	Pumnal	Pumnal de os		
Podoabe	Mărgele	Mărgele de os	Mărgele de os lungi	
			Mărgele de os duble	
		Mărgele de <i>Spondylus</i>	Mărgele de <i>Spondylus</i> scurte (șaiabă)	
			Mărgele de <i>Spondylus</i> lungi	
	Plăcuțe	Plăcuțe de <i>Spondylus</i>	Plăcuțe cu 2 orificii	
			Plăcuțe cu 3 orificii	
			Plăcuțe cu 4 orificii	
	Pandantive	Pandantive de <i>Spondylus</i>	Pandantive triunghiulare	
			Pandantive ovale	
	Brățări	Brățări de <i>Spondylus</i>		
	Butoni	Buton de <i>Spondylus</i>		
	Dinți perforați		Canini de cerb	
Imitații de canini de cerb				
Molar uman				

Tabel nr. 3 Distribuția artefactelor din MDA (tipuri și subtipuri) în structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

Tip piese	Sit și sigla							Total
	Ariușd ARS	Brad BRD	Cărbuna CRB	Chetroșica CTS	Hăbășești HBS	Horodnița HRD	Izvoare IZV	
Pumnal de os						1		1
Mărgele de os			2					2
Mărgele de <i>Spondylus</i>			160			9		169
Pandantive de <i>Spondylus</i>			3					3
Plăcuțe de <i>Spondylus</i>			140					140
Brățări de <i>Spondylus</i>			4					4
Buton de <i>Spondylus</i>			1					1
Canini de cerb	?	118	112	?	20			250
Imitații de os canini de cerb	?	65	12	90	2		13	182
Molar uman			1					1
8	?	183	435	90	22	10	13	±754

Tabel nr. 4 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Brad: parametrii perforației și urme de uzură.

Indicativul piesei	Perforația			Prepararea suprafeței	Urme utilizare
	Unilaterală (tronconică)	Bilaterală (bitronconică)	Bilaterală (cilindrică)		
BRD 1				A	
BRD 2					
BRD 3				A	
BRD 4					
BRD 5				A	
BRD 6					Laterală ambele fețe
BRD 7					
BRD 8					
BRD 9					
BRD 10					
BRD 11					
BRD 12					
BRD 13					Laterală
BRD 14				A	
BRD 15				A	
BRD 16					
BRD 17					
BRD 18					
BRD 19					
BRD 20				A	Axială
BRD 21				A	
BRD 22				A	
BRD 23					
BRD 24					
BRD 25					
BRD 51					
BRD 52					Oblică în sus
BRD 53	2	1			Laterală
BRD 54	2	1		A	Laterală
BRD 55	1 2				Laterală

BRD 56		1 2		A	
BRD 57					
BRD 58					
BRD 59					Laterală
BRD 60					Laterală
BRD 61					
BRD 62					Oblică în sus
BRD 63					Laterală
BRD 64					Oblică în sus
BRD 65					Laterală
BRD 66					Oblică în sus
BRD 67					Laterală
BRD 68					Oblică în sus
BRD 69					
BRD 70					Oblică în sus
BRD 71					Laterală
BRD 72					Laterală
BRD 73					
BRD 74					Laterală
BRD 75					Laterală
BRD 76					Laterală
BRD 77					
BRD 78					
BRD 79					
BRD 80					Laterală
BRD 81					
BRD 82					
BRD 83					Laterală
BRD 84					Laterală
BRD 85					
BRD 86					
BRD 87					
BRD 88					
BRD 89					
BRD 90					
BRD 91					

BRD 92					
BRD 93					Obică în sus
BRD 94					
BRD 95					
BRD 96					
BRD 97					
BRD 98					
BRD 99					
BRD 10					
BRD 101					
BRD 102					
BRD 103					
BRD 104					
BRD 105					
BRD 106					
BRD 107					
BRD 108					Obică în sus
BRD 109					
BRD 110					
BRD 111					
BRD 112					
BRD 113					
BRD 114					
BRD 115					
BRD 116					
BRD 117					
BRD 118					
BRD 119					
BRD 120					
BRD 121	2	1			

Tabelul nr. 5 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: grupe tipologice, tipuri și subtipuri.

Tipul/Subtipul	Indicativ	Număr piese
Mărgele de os lungi	CRB 449	1
Mărgele de os duble	CRB 451	1
Mărgele de <i>Spondylus</i> scurte	CRB 577 – 585	10
Mărgele de <i>Spondylus</i> lungi	CRB 586 – 734	152
Plăcuțe de <i>Spondylus</i> cu 2 orificii	CRB 735 – 761, 838, 840, 841	27
Plăcuțe de <i>Spondylus</i> cu 3 orificii	CRB 762 – 773	60
Plăcuțe de <i>Spondylus</i> cu 4 orificii	CRB 774 – 834	62
Pandantive de <i>Spondylus</i> triunghiulare	CRB 839	1
Pandantive de <i>Spondylus</i> ovale	CRB 836 – 837	2
Brățări de <i>Spondylus</i>	CRB 842 – 845	4
Butoni de <i>Spondylus</i>	CRB 835	1
Canini reziduali de cerb perforați	CRB 464 – 575	112
Imitații de os ale caninilor reziduali de cerb	CRB 452 – 462	12
Molar uman perforat	CRB 450	1
14	436	436

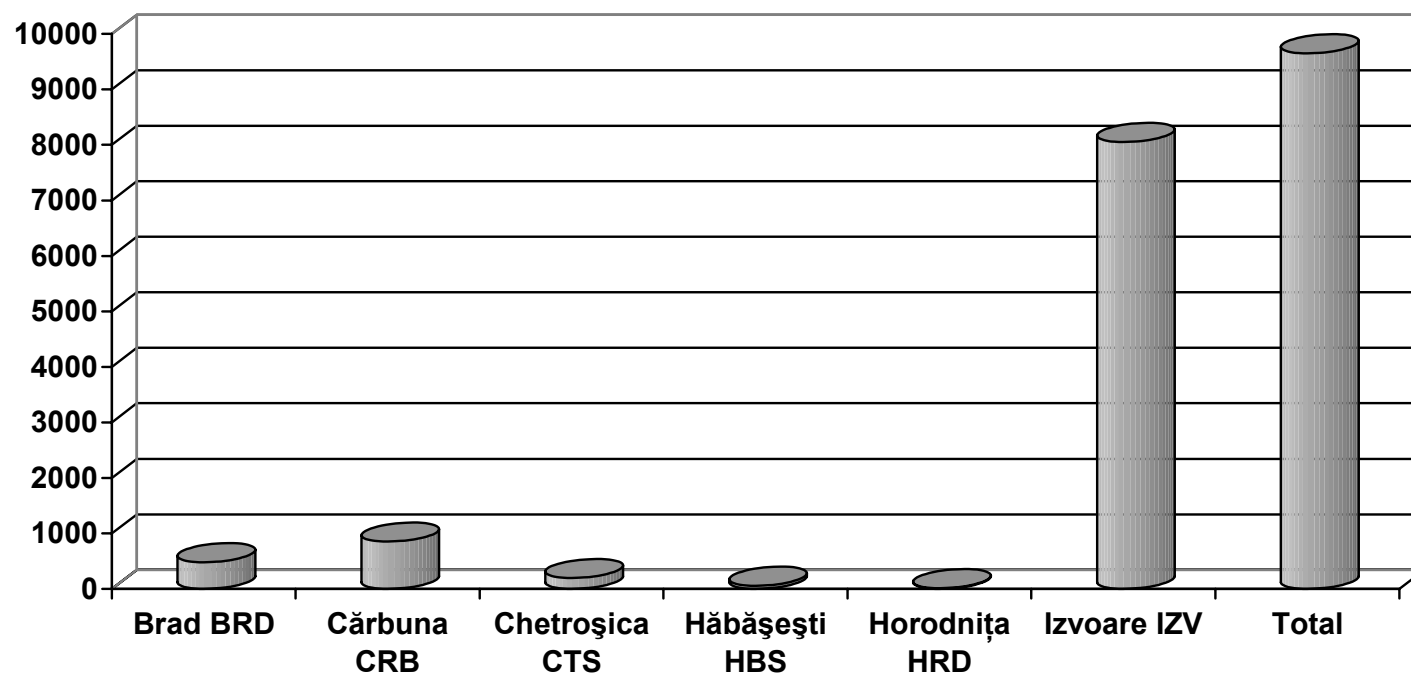
Tabelul nr. 6 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: parametrii perforației și urme de uzură.

Indicativul piesei	Perforația			Prepararea suprafeței	Urme utilizare
	Unilaterală (tronconică)	Bilaterală (bitronconică)	Bilaterală (cilindrică)		
HBS 1				A	
HBS 2					Laterală
HBS 3				A	
HBS 4				A	
HBS 5				A	
HBS 6				A	Laterală
HBS 7				A	
HBS 8				A	Laterală
HBS 9				A	
HBS 10				A	
HBS 11	1	2		A EP abraziune	
HBS 12				A	
HBS 13				A	
HBS 14				A	
HBS 15	1	2		A EP abraziune	
HBS 16	1 2			A	
HBS 17	1 2			A	
HBS 18					

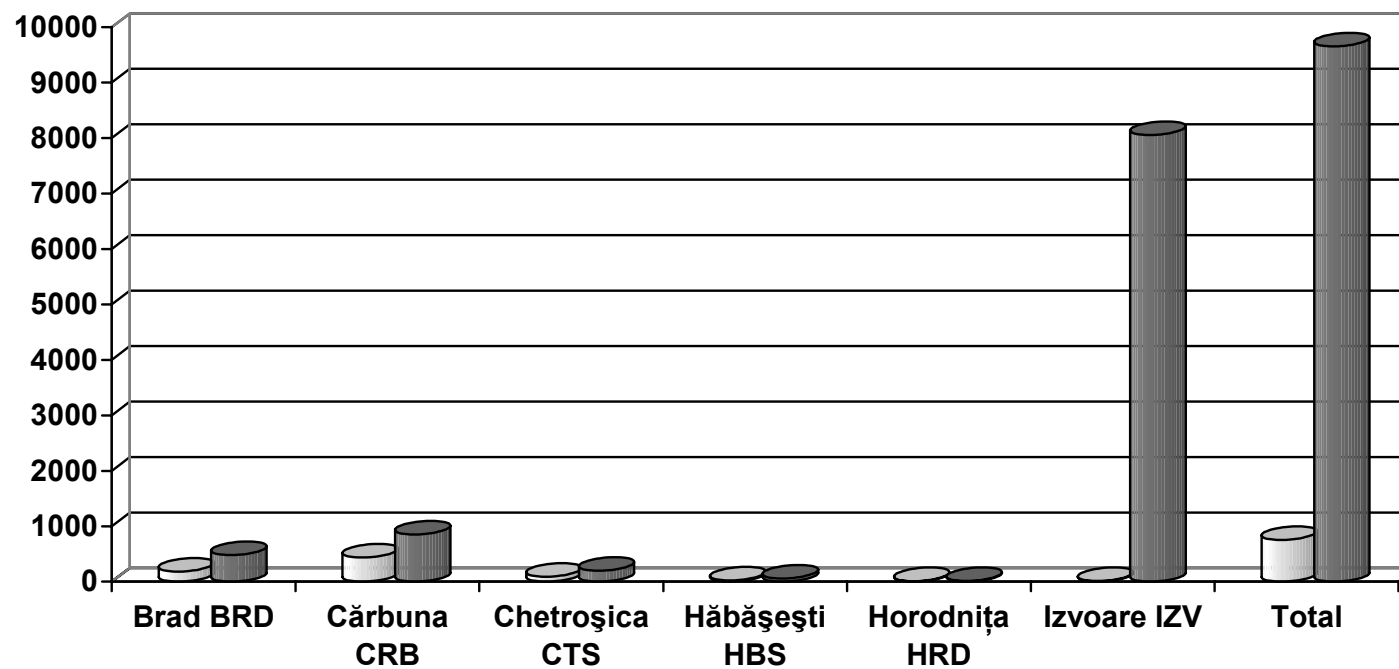
Tabelul nr. 7 Structura depozitului de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: parametrii perforației și urme de uzură.

Indicativul piesei	Perforația			Prepararea suprafeței	Urme utilizare
	Unilaterală (tronconică)	Bilaterală (bitronconică)	Bilaterală (cilindrică)		
IZV 1					Laterală
IZV 2					Laterală
IZV 3					Laterală
IZV 4					Laterală
IZV 5					
IZV 6					Laterală
IZV 7					
IZV 8					
IZV 9					Laterală
IZV 10					Laterală
IZV 11					Laterală
IZV 12					

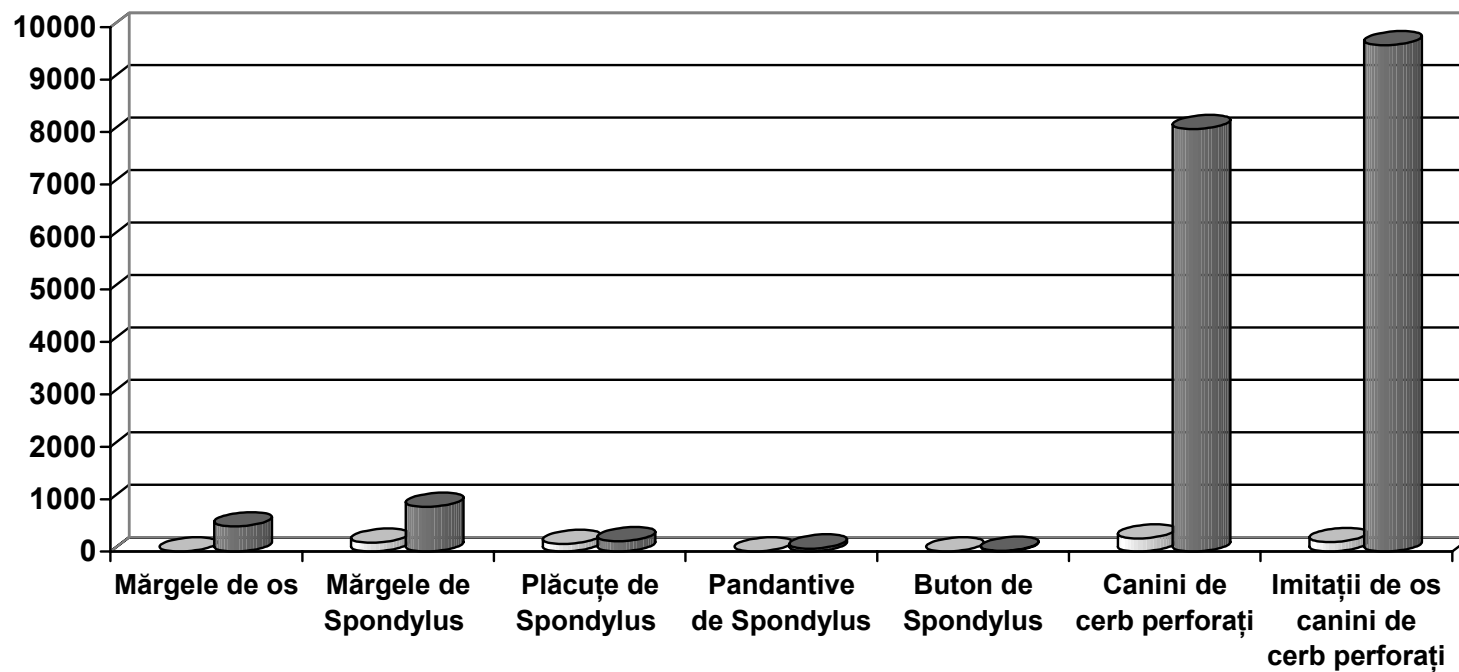
Histograma nr. 1 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: efective generale.

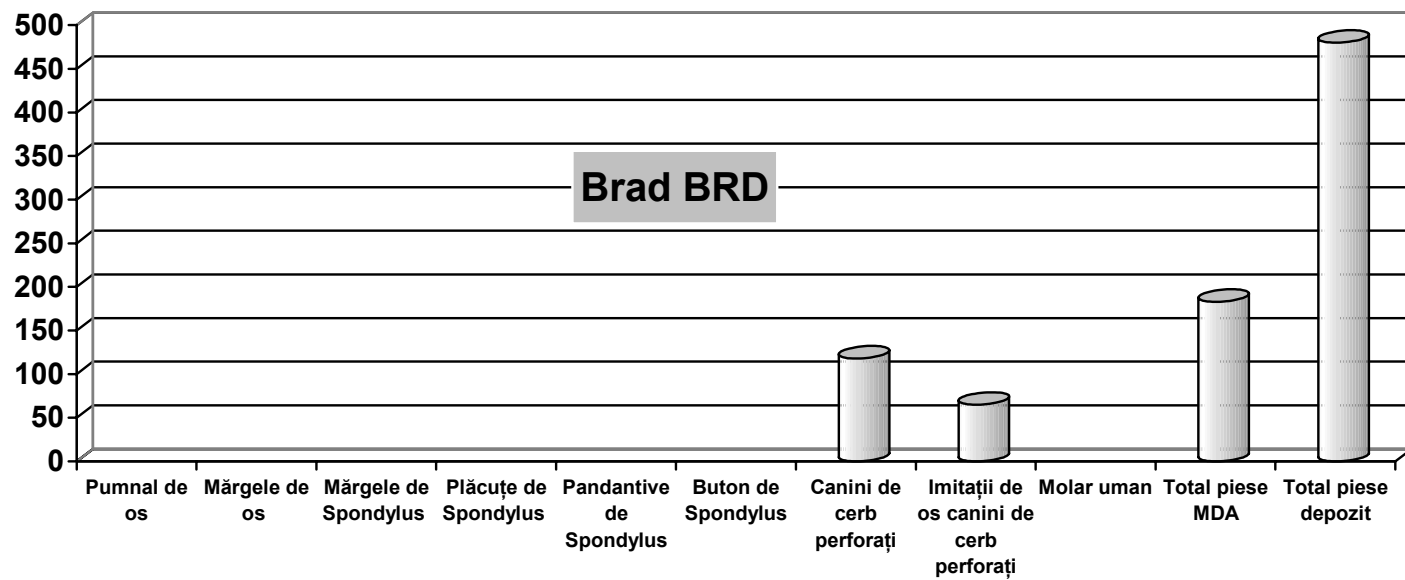
Histograma nr. 2 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: distribuția pieselor din MDA în raport cu efectivele generale.

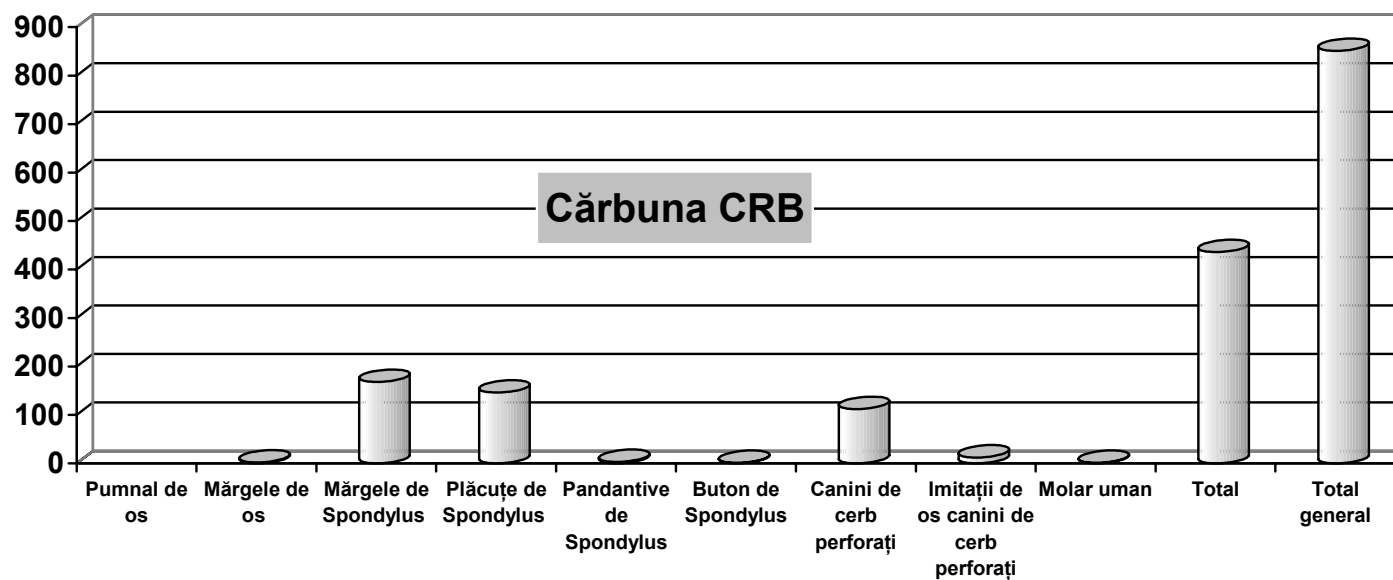
Histograma nr. 3 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: reprezentarea generală a tipurilor de piese din MDA.

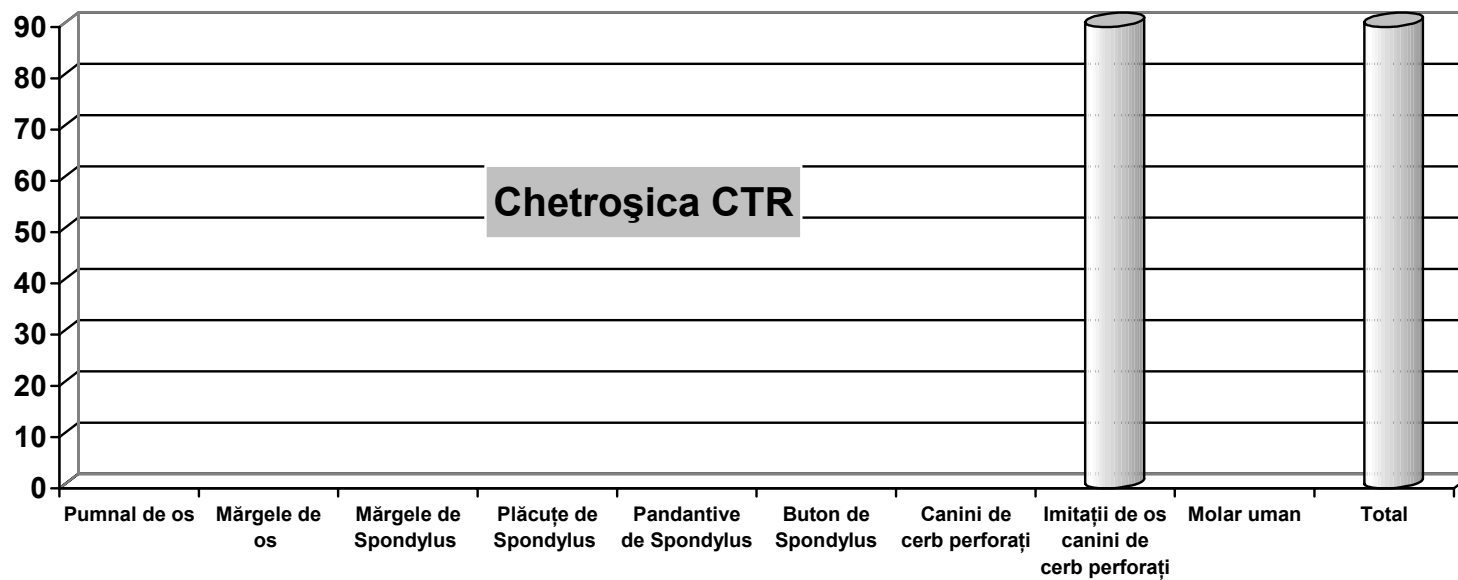
Histograma nr. 4 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Brad – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

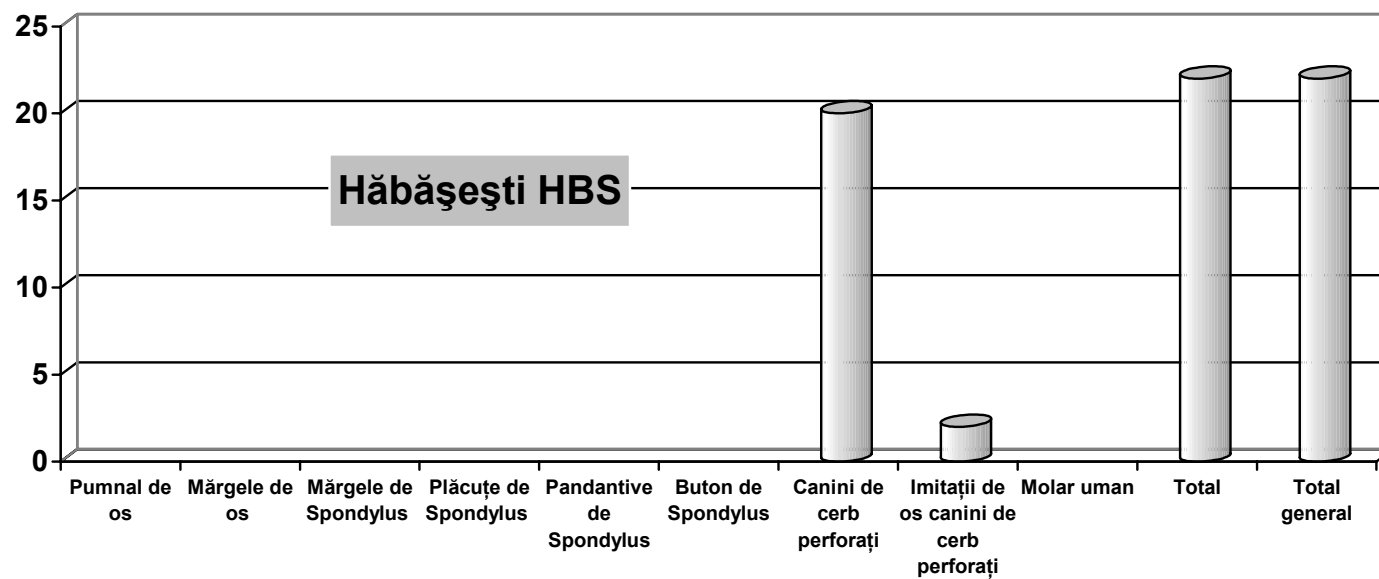
Histograma nr. 5 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Cărbuna – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

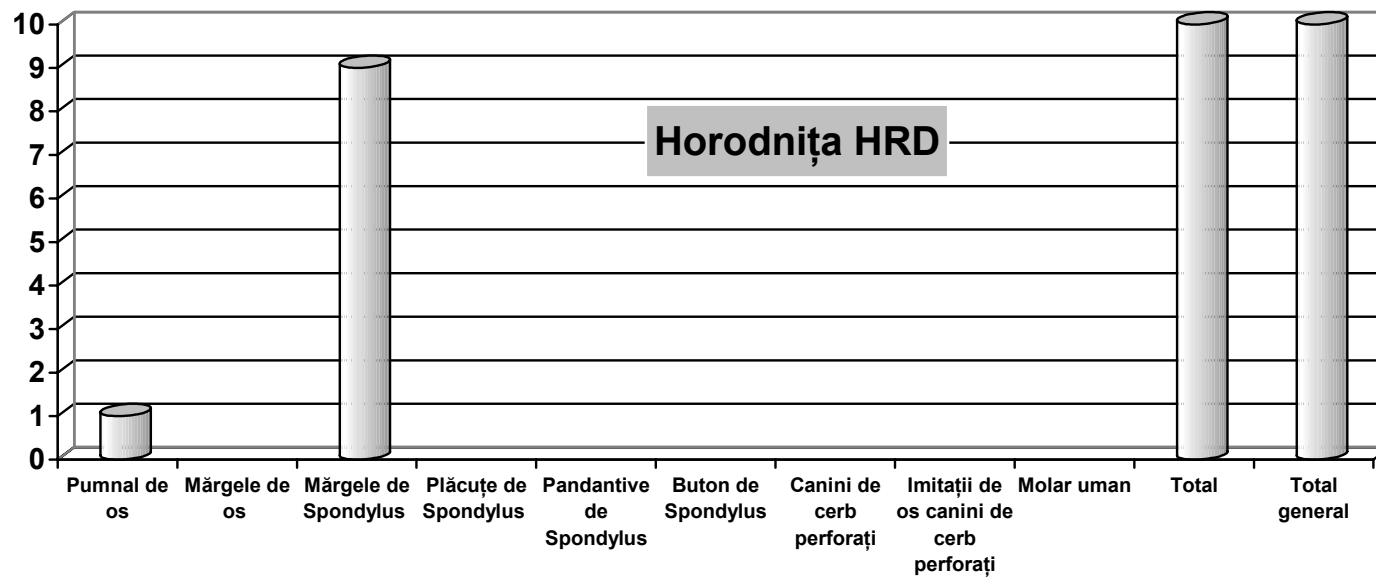
Histograma nr. 6 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Chetroșica – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

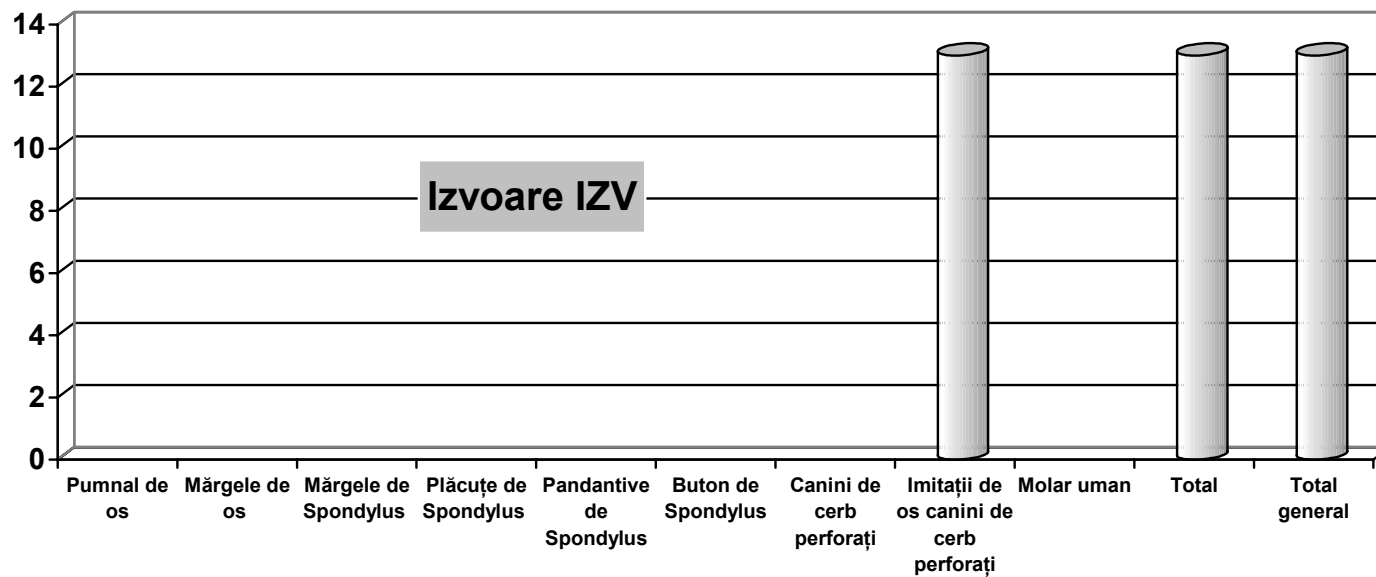
Histograma nr. 7 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Hăbășești – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 8 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Horodnița – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

Histograma nr. 9 Depozite de piese de prestigiu aparținând culturii Cucuteni: Izvoare – reprezentarea tipurilor de piese din MDA.

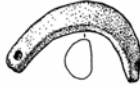

Pumnal	Pumnal de os		
Mărgele	Mărgele de os	Mărgele de os lungi	
		Mărgele de os duble	
		Mărgele de Spondylus	
		Mărgele de Spondylus scurte	
		Mărgele de Spondylus lungi	
Plăcuțe	Plăcuțe de Spondylus	Plăcuțe cu 2 orificii	
		Plăcuțe cu 3 orificii	
		Plăcuțe cu 4 orificii	
Pandantive de tip lung	Pandantive de Spondylus	Pandantive de tip lung triunghiulare	
		Pandantive de tip lung ovale	
Brățări	Brățări de Spondylus		
Buton	Buton de Spondylus		
Dinți perforați	Canini de cerb		
	Imitații de canini de cerb		
	Molar uman		

Fig. 1 Tipologia artefactelor din MDA din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

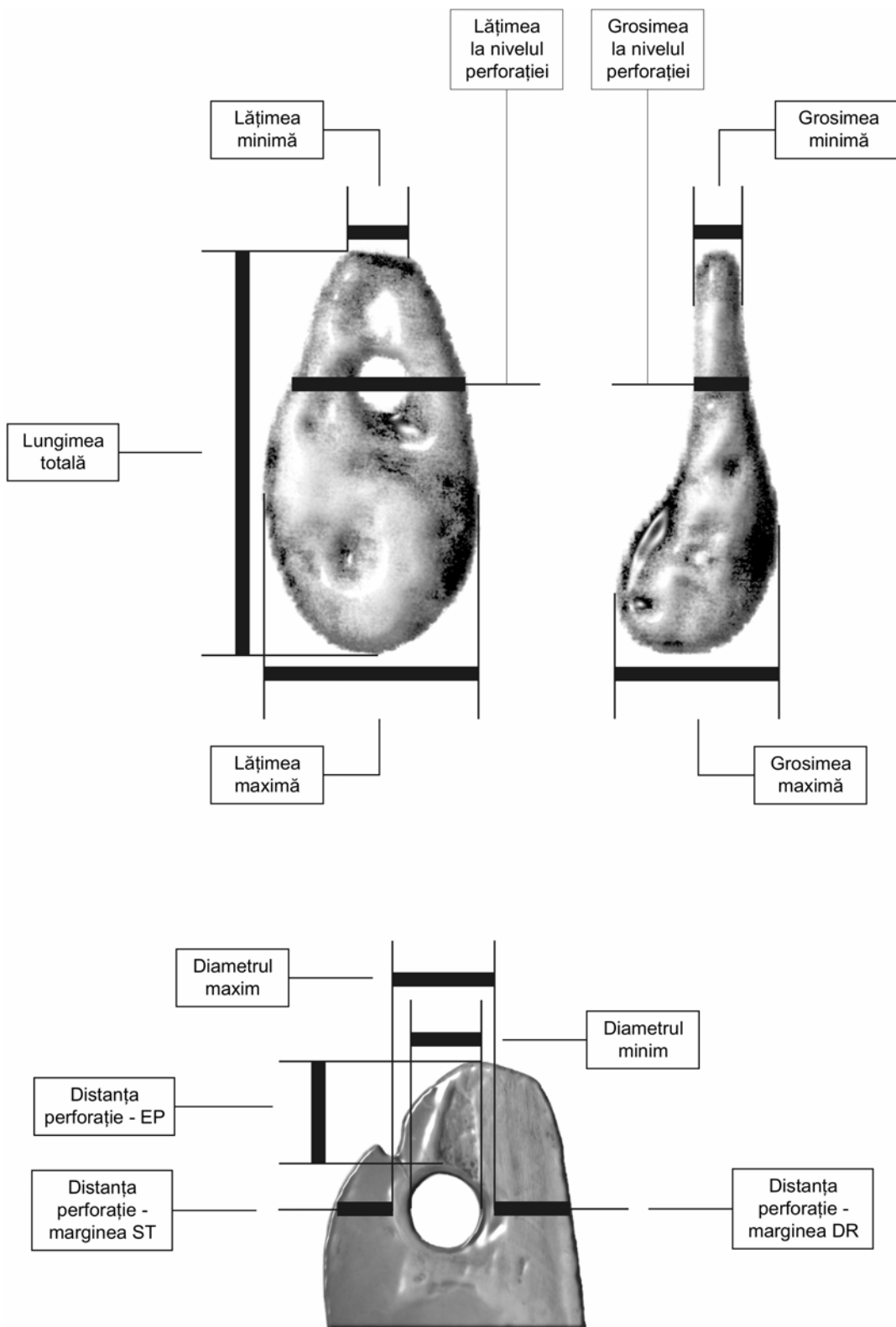

Fig. 2 Morfometria artefactelor din MDA (canini reziduali de cerb și imitații de os) din structura depozitelor de obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni.

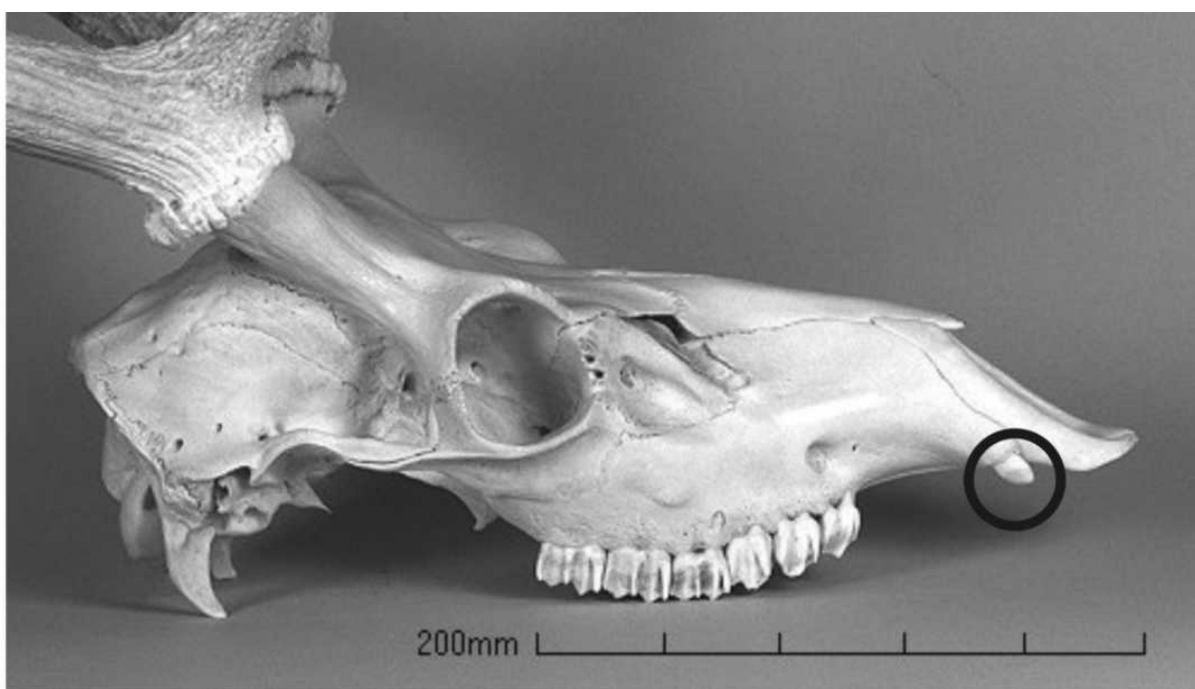

Fig. 3 Localizarea anatomică a caninilor reziduali de cerb (originea specifică și scheletică).

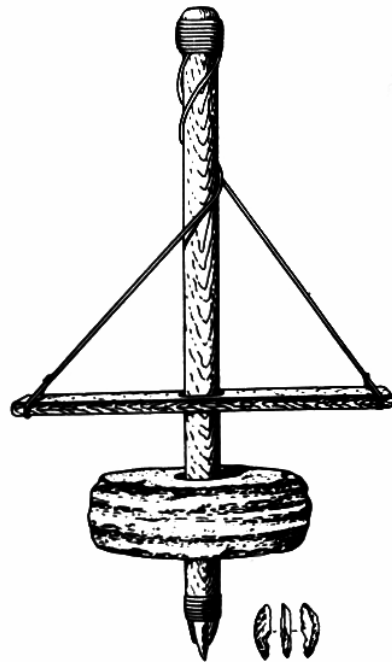
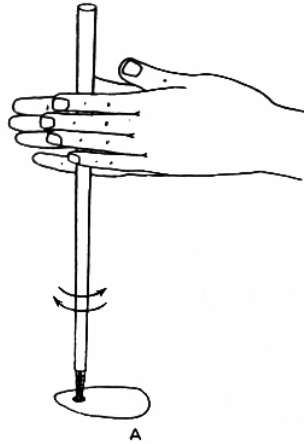
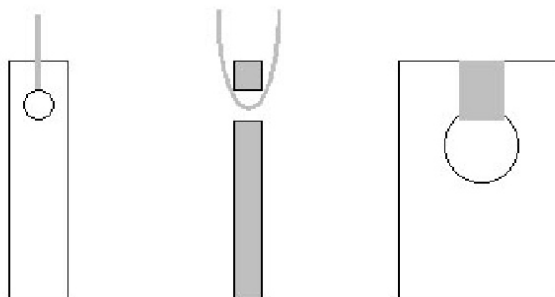
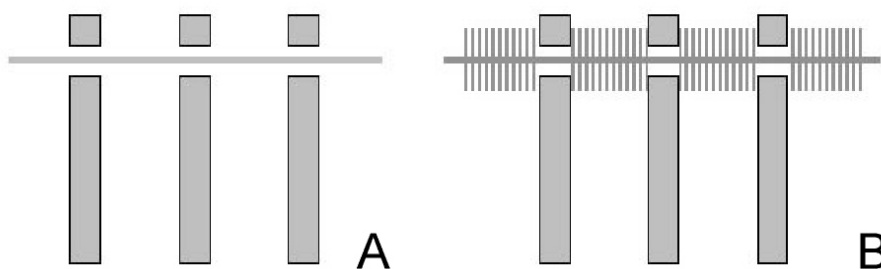

Fig. 4 Procedee și instrumente de perforare prin rotație continuă (rapidă) cu ajutorul sfredelului (după Beldiman 1999a).

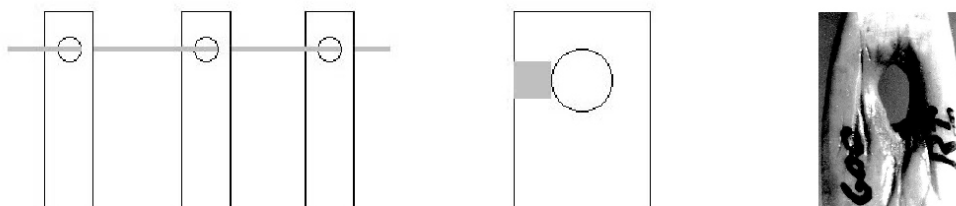
Element unic (pandantiv)
Fixare axială

Elemente de colier sau bratară
Fixare transversala mobila (A) sau rigida (cu distantiere) (B)

Elemente cusute
Fixare transversala mobila prin coasere cu fir unic

Elemente cusute
Fixare transversala rigida prin coasere individuala

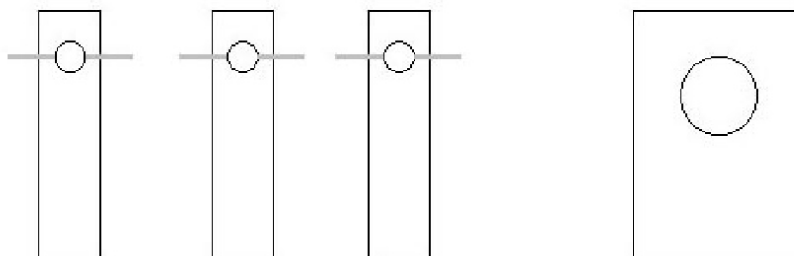

Fig. 5 Localizarea urmelor de uzură pe piesele de podoabă cu dispozitiv de suspendare (perforații).

Fig. 6 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: vedere generală; canini reziduali de cerb și imitații de os.

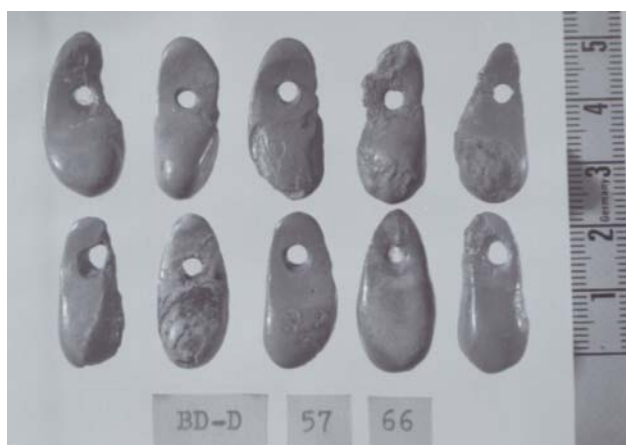

Fig. 7 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Brad: canini reziduali de cerb și imitații de os.

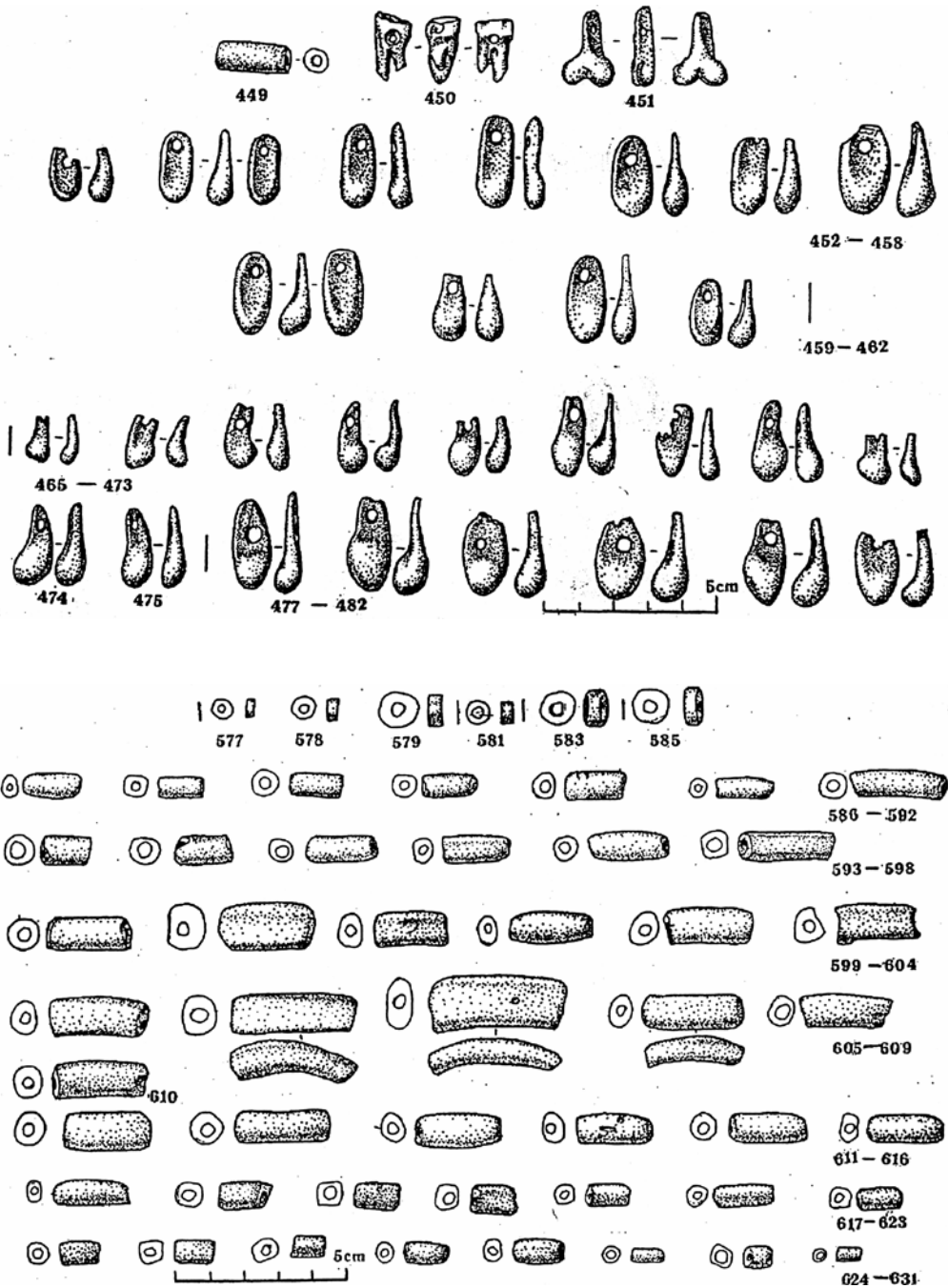

Fig. 8 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: canini reziduali de cerb și imitații de os; mărgelile de os; mărgelile de *Spondylus* (după Dergacev 1998).

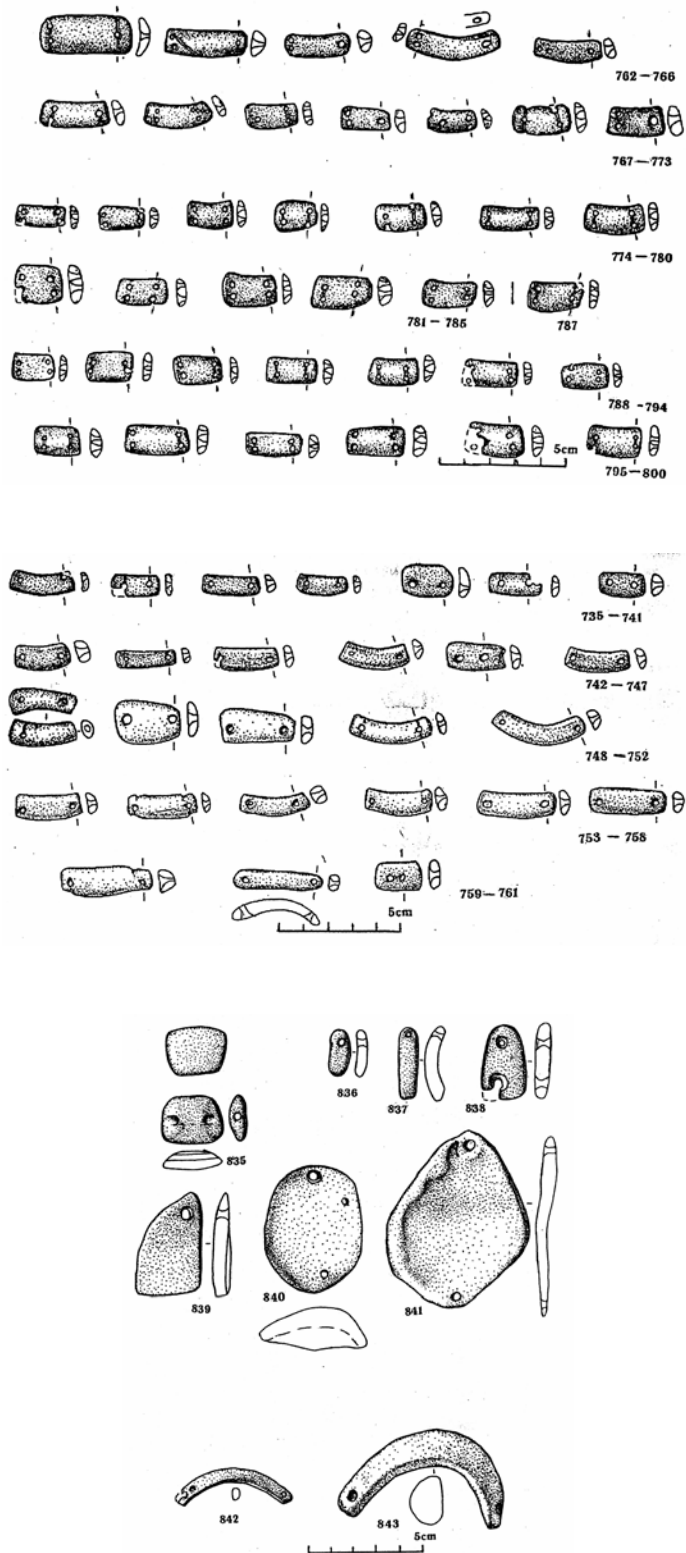

Fig. 9 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Cărbuna: plăcuțe, buton, pandantive și brățări de *Spondylus* (după Dergacev 1998).

Fig. 10 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Chetroșica: imitații de os ale caninilor reziduali de cerb (?) (după Monah 2003).

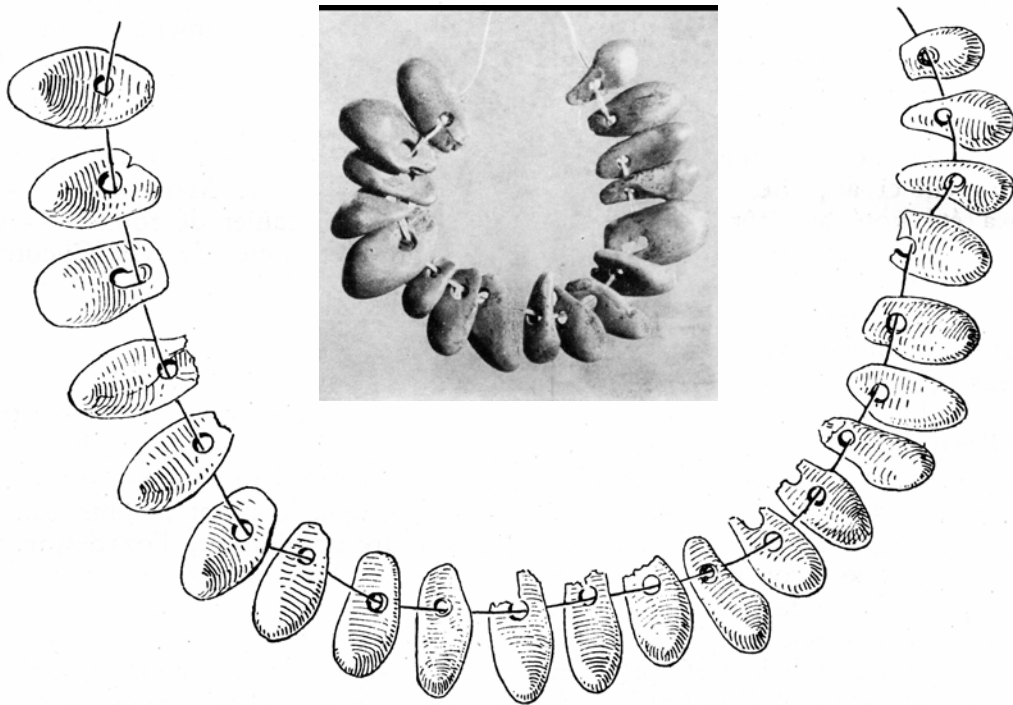
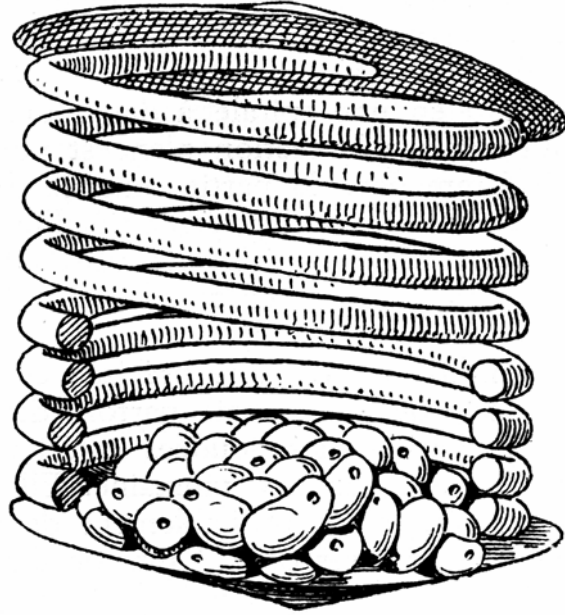

Fig. 11 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: vedere generală – reconstituire a modului de depunere; canini reziduali de cerb și imitații de os (după Dumitrescu 1957, 1967).

Fig. 12 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Hăbășești: canini reziduali de cerb și imitații de os.

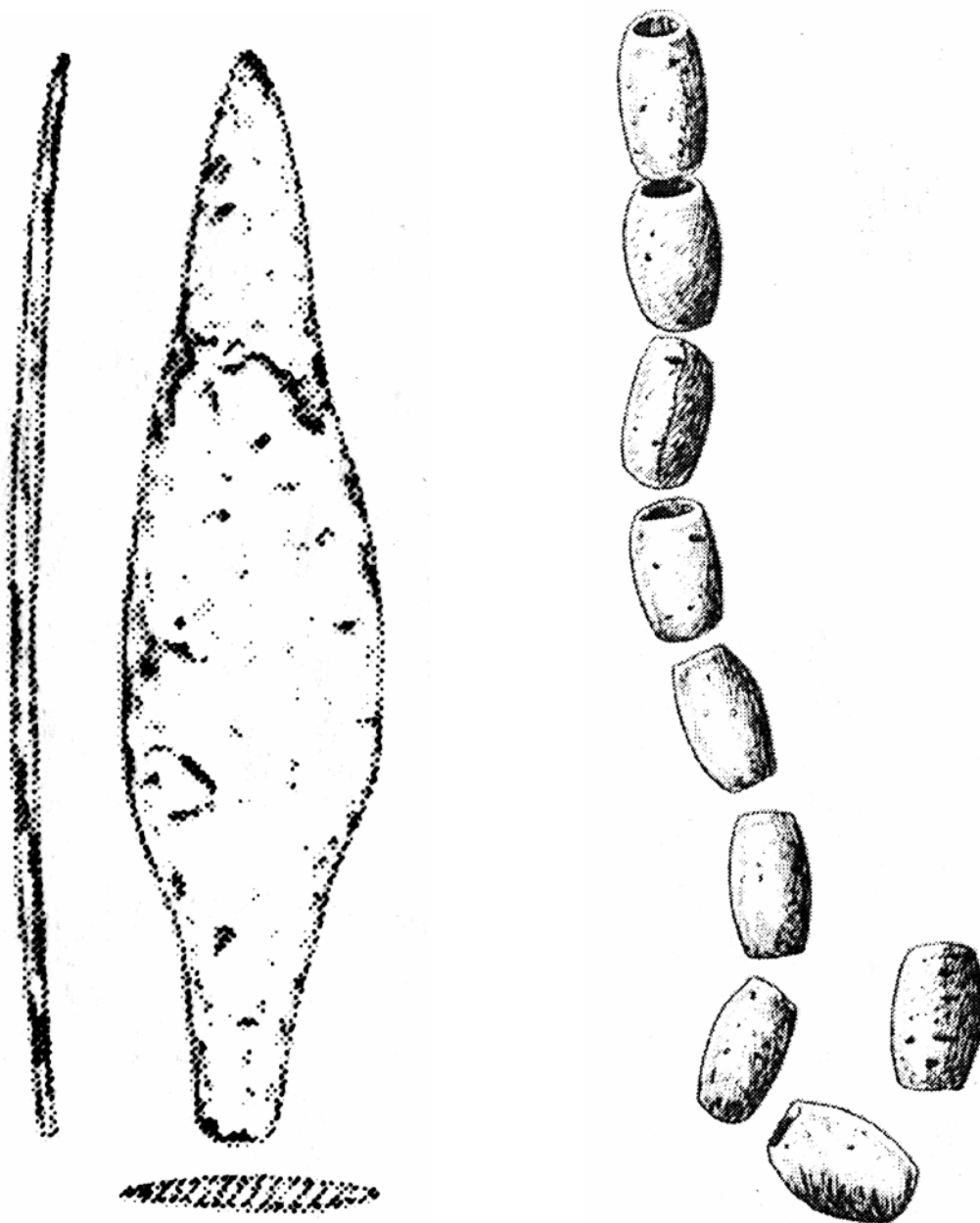

Fig. 13 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Horodnița: pumnal de os și mărele de *Spondylus* (după Monah 2003).

Fig. 14 Depozitul aparținând culturii Cucuteni de la Izvoare: reconstituirea colierului de imitații în os ale caninilor reziduali de cerb și semințe de LPC; imitații în os ale caninilor reziduali de cerb (vedere generală după Marinescu-Bîlcu, Cârciumaru 1992b).